

A tartalomról:

Komoly Ottó: Chanuka csodája. — Morris Rosenfeld: Chanuka-gyertyák (vers). — J. Rimon: Két virágágy a Kineret partján (elbeszélés). — Naményi Magda: Remény (vers). — Dr. Richtmann Mózes: Dr. Szabolcsi Lajos halálára. — Réti Hugó: Kiss József (vers). — Dr. K. Schwarz: Antokolsky, az első nagy zsidó szobrász (születésének századik évfordulójára). — Dr. Scheiber Sándor: A magyar szabadságharc zsidó vonatkozásaihoz. — Sass Irén: „A halhatatlan kalmár”. — Dr. Szabó Ferenc: Az első év (Beszámoló a héber tanításnyelv felújításának első évéről az ungvári zsidó gimnáziumban). — Pap Károly: Vihar Támánban (elbeszélés). — Áchád Háám: Válaszúton (dr. Munkácsi Ernő könyvismertetése). Bródy László: Emlékezés Og királyra (vers). — Új könyvek. — Krónika és Szemle. — Öt illusztráció és egy kotta.

IZULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó
tizenötödikén

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési ár 48 pengő. (Az Országos Magyar Sajtókamara 2710/1943. sz. jóváhagyása alapján)

SIRKÖVEK

Farkasréten, Margittánál

XII, Sasadi-út 177. 59-es végállomás, a farkasréti zsidótemető mellett. T.: 457-159

VISÓ MÁRKNÉ HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám. Hajfestés szakszerűen. Budapest, Károly-körút 25, félemelet. (Király-utca sarok.) T.: 426-432.

BETEGTOLÓ ÉS ÖNHAJTÁSÚ KOCSIK, „DAC” GYERMEKKOCSIK nagy választékban

SIESTA Löwy Imre

járműraktára. Budapest, VII. kerület, Damjanich-utca 49. T.: 420-656. Betegtolókocsi kölcsönzés. Kérjen díjtalan prospektust

Szerezzen gyermekének lelki örömet és rendelje meg számára a leggyönyörködtetőbb és legtanulságosabb olvasmányt,

A GYERMEK BIBLIÁJA
c. képeskönyvet. Ára 10.— P. Megrendelhető Klein Károly hittanárnál, Miskolc, Kálvin-u 20.

Ciánoz, patkányt írt **Königstein** mérnök
Olcsón, jótállással
ANDRÁSSY-ÚT 57. TEL: 228-073

Használt férfi, női ruhát,
fehérműt, cipőt, szőnyeget,
hagyatékot, egész háztartást,
zálogtárgyat és mindent veszek.

NUTOVITS

VIII., Népszínház-u. 26
Telefonszám: 340-967
VIDÉKRE IS MEGYEK

KARMEL

ארטה כשר

PENZIÓ

Budapesten
Andrássy-út
43. sz. alatt

TELEFON: 225-434, 225-664

Villamos és autobus összeköttetés a város minden részébe. Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen újonnan berendezve. Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő konyha. Kivánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. ELŐZETES SZOBAFOGLALÁS.

Szíveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.

Veszek lakberendezést

antik bútort, üvegcsillár
irodaberendezést, függönyöket

Schwarz, Dob-u. 1. Tel.: 226-083

Hajszálak

végleges kiirtása villannyal. Szép ségápolás. Szemölcsirtás. Quarz. POLLÁK SAROLTA kozmetikai intézete, Andrássy-út 32, I. em. Cégem specialitásai (házikezelésre): „Miracle” szőrtelenítő-szer vagy „Miracle” szőkítő-kenőcs. „Miracle” krém, szappan, puder, rouge, a kozmetika vívmánya. Kérjen prospektust! TANÍTVÁNYKIKÉPZÉS!

BARBIEN

KÉSNÉLKÜLI BOROTVÁLÓPOR

MINDENKIT MEGHÓDÍT.
Kérjen árajánlatot! BARBIEN
VEGYIPAR, Budapest, VI.,
Király-u. 30. Tel.: 426-210.

MULT ÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXXIII. ÉVF. 1943 DECEMBER HÓ

KOMOLY OTTÓ: CHANUKA CSODÁJA

„Judea, a keresztény időszámítás előtti 167. évben a teljes bomlás képét mutatja. Jeruzsálemből számosan elmenekültek és a város egészen a görögök és a Mene-laos pártjához tartozó hellénérzelmű zsidók hatalmában van. Akra fellegvárát erős szír csapatok tartják megszállva és a megszentelt templomban a Jahvészolgalat helyét Zeus kultusza foglalta el. Az országot Antiochus Epiphanes helytartói sanyargatják és a judeaikat a gonoszindulatú királyi parancsok teljesítésére, valamint arra igyekeznek kényszeríteni, hogy hitüktől és nemzetüktől eltántorodjanak. És a királyi zsarnok erőszakoskodásai elől menekülő, elkeseredett zsidó hazafiak a sivatagban és hegyszakadékokban rejtőzködnek, készen minden percben arra, hogy kibontsák hazájuk elnyomóival szemben a fölkelés zászlóját.“

Igy jellemzi S. Dubnov „A zsidóság világtörténelme“ II. kötetében a judeai állapotokat a Hasmonaeusok fölkelését közvetlenül megelőző időben. E mondatokból plasztikusan tárulnak elénk ennek a zsidó nép számára sorsdöntő korszaknak — a kutatásaink távlatában egyébként elmosódó — körvonalai. Az évezredek folyamán — a történelem tanuságtétele szerint — csak kis mértékben változó emberi természet ismerete, amelynek különféle megnyilvánulásait a mi nemzedékünk életében is, különböző körülmények között, bőségesen volt alkalmunk megfigyelni, még továbbmenően is segítségünkre van abban, hogy magunknak e kor valószínű viszonyairól élünk, de egyszersmind hű képet alkossunk. Képzletben magunk elé tudjuk varázsolni Jeruzsálem társadalmi életének karakterisztikus jeleneteit, szinte halljuk a nemzeti hagyományokhoz és népi öntudathoz hűségesen ragaszkodó hazafiak és az „általános emberi“ elvét hangoztató, de lényegében állandóan a politikai konjunktúra pillanatnyi követelményeit szem előtt tartó „felvilágosultak“ között a köztereken és magánházakban folyó, előbb elméleti, majd mindinkább elmérgesedő és a személyeskedés terére átesapó vitákat és ott érezzük a viták, az ellenségeskedések, a visszásságok, az elkeseredés és az önkényeskedés mögött a háttérben a szír nagyhatalom politikai intrikáit.

Kétségtelen, hogy azoknak a száma, akik rendszeresen készültek arra, hogy az önkénnyel és erőszakkal, a nemzeti öntudat megsértőivel és a külső hatalom előtt készségesen meghunyászkodókkal szembeszálljanak, elenyészően csekély volt, azokhoz képest, akik — akár gondtalan nemtörődömséggel, akár belső ellenérzéssel, de — engedelmesen meghajoltak az ellenséges parancs előtt.

Mert ahhoz, hogy valaki népe érdekében, sanyarú körülmények között, konstruktív munkát végezzen, hogy bajokat megoldó, nagy célok érdekében nyíltan és helyesen tevékenykedjék, sohasem volt elegendő a méltatlan nyomorúság rákényszerítettségének tudata, vagy azoknak a szörnyűségeknek felismerése, amelyek egyéneket és tömeget egyaránt sujtanak. Ehhez mindenkor a magasabb emberi álláspontra való emelkedés képessége, hozzáférhetetlen erkölcsi erő és bizonyos mértékű megszállottság kellett, vagyis az egyén eltökéltsége arra, hogy az egyszer felismert nemes cél érdekében, akár a legnagyobb áldozatot is meghozza.

De, ha akadnak ilyen emberek, és ha erkölcsi erejük magasrendű szellemi képességekkel, emberismerettel, szervezni tudással és a viszonyok helyes mérlegelésének isteni adottságával párosul, úgy meg van a lehetősége annak, hogy a kevés kezdeményezőt rövidesen tömegek kövessék: előbb persze csak a jóakarátú, erkölcsös gondolkodású emberek, de mihelyt a siker csupán a legkisebb mértékben is hozzájuk szegődik, csakhamar maguk mögött láthatják az eddig közömbösöket, a habozókat, a csak saját érdekük szerint cselekvőket, s az ár ellen uszni soha nem kívánókat.

A zsidó nép — és merem állítani, az egész emberiség — szerencséjére volt Judeában kétezeregyszázötven esztendővel ezelőtt néhány olyan egyéniség, akikben megvoltak azok az előbb felsorolt nagyszerű tulajdonságok, amelyek egy szent ügy harcosai számára nélkülözhetetlenek. A modeini Mathathiás ben Jochanan és fiai: Jochanan, Simon, Juda, Jonathan és Eleázár helyesen állapították meg azt a pillanatot, amelyben az aktív ellenállás sikerre vezethetett. De nemcsak a zsidó szabadságharc megkezdésének időpontja tekintetében bizonyultak elhatározásaik és cselekedeteik okosoknak, bátraknak és helytállóknak; az, amit az elnyomottak megszervezése és erkölcsi ellenállóképességük megóvása terén elértek, továbbá hadvezetésük és helyzetmegítélésük józansága és az a helyes mérték, amelyet a vallás parancsainak s az önvédelem érdekeinek összhangbahozatala érdekében alkalmaztak, minden ifjúi és egyoldalúan elfogult lelkesedésen túlmenően is, kiérdemelte számukra az utókor bámulatát és elismerését.

Még jelképes cselekedeteikben is mély lélekismeret és előrelátás ismerhető fel. Aki az elnyomottak lelkiállapotát ismeri, értheti csak meg, példának okáért, amag sztus jelentőségét, amellyel Juda Makkábi, első győzelmes csatája után, derekára kötötte elesett ellenségé-

nek, a szír helytartónak, Apollóniusznak kardját, annak jeléül, hogy harcában a zsidóság szellemi és erkölességi fegyverei mellett, szükség esetén a nyers erőszak eszközeit is igénybe kívánja venni.

A helyzetet helyesen megítélő, tiszta erkölességi alapon álló s egyéni előnyök kedvéért meggyőződését föl nem adó, törpe kisebbség volt Judeában az a párt, amely a Hasmoneusok vezetése alatt fölkelni merészelt az idegen elnyomók és azoknak a nemzeti önérzetet sértő, erkölességtelen követelményei ellen, és amelyet a viszonyok kedvező alakulása mellett, elsősorban éppen tiszta hite és őszinte lelkesedése segített a végső győzelemhez. Azonban nemcsak számban volt csupán töredéke e csoport az egész népnek, de társadalmi súly, külső fény s a rendelkezésre álló anyagi eszközök mértéke tekintetében is jelentéktelennek volt mondható. Nem a főpapok, az ú. n. írástudók, nem a világi előkelőségek sorából kerültek ki a zsidó nép történelme eme legszebb és legdicsebb fejezetének hősei, hanem súlytalannak hitt, szürke, egyszerű, de igaz emberekből. És mégis győztek.

És a multnak ez a tanulsága megnyugtató még ma is mindazok számára, akik néha-néha kétségbeesnek, midőn azt kell megállapítaniuk, hogy kétségtelenül nagy és nemes gondolatok, — mint amilyen a *cionizmus*, — lobogója alatt nem vonulnak fel népünk tömegei, közéletünk nagyjai, intézményeink vezetői, tudományos és művészeti életünk legelőkelőbbjei. Mert nem mindig azok látnak, sajnós, a legmesszebbre, akik a legnagyobb fény közepette élnek; sőt ellenkezőleg, nagyon tökéletesnek kell lennie annak, akit az a fény, amelyben él, el nem kápráztat. A legjobban akkor látunk, amikor a fény távolodik tőlünk, a magasba tör s kellemes félhomályban hagyva bennünket, a távolból árasztja nagysugarú körre világosságát.

A mult messzeségéből világít felénk az a fény is, amelyet a zsidó időszámítás szerint 3596. év kislév havának 25. napján gyújtottak meg először a visszafogalt Jeruzsálemben Juda Makkabi vitéz katonái, miután éjt nappallá tevő verejtékes munkával ismét megtisztították és helyreállították a *Szentélyt* és nyolc napon át tartó ünnepséggel újból felavatták azt. S csodálatos hídon át ér hozzánk ez a világosság: az évről-évre e napokon meggyújtott chanuka-gyertyák periodikusan erősödő fényének imbolygó lángbűrűjén át ér el bennünket, édes meleget plántálva minden alkalommal dermedt tudatunkba.

Am fényes szimbólum az a történet is, amelyet a Talmud örökít meg a *chanukai csodáról*. E történet szerint, amidőn a felavatandó templom kivilágítása céljából a templom helyiségeiben szentelt olajat kerestek a Hasmoneusok, mindössze egyetlenegy, véletlenül éppen maradt, egészen kis korsó „szent olajat” találtak: ez a kevés olaj azonban csodálatosképpen elegendő volt arra, hogy segítségével nyolc napon át kivilágíthassák a templomot.

Az olaj kevés volt, de *szent olaj* volt. Nem a mennyisége volt fontos, hanem tartalma és minősége. Nagy gondolatok harsogásának sem a száma fontos, hanem az a hit, őszinteség, jószándék, hűség és áldozatkészség, amely a lelküket eltölti.

Ime, ez az értelme számunkra a *chanukai csodának*.

A NAGYSIKERŰ ACHÁD HAAM: VÁLASZÚTON e. könyv után rövidesen két érdekes új könyv jelenik meg a Javne sorozatban. Trumpeldor levelei és naplójegyzetei és Nachum Benari hézagpótló könyve: Kvuca és kibbuc, me'y a palesztinai településformákat ismerteti.

MORRIS ROSENFELD:

CHANUKA-GYERTYÁK

*Kicsi lángok, kis borongó lángok,
Gyenge mécsék, mesemondó lángok:
Mese, mese lobban bennetek. —
Mese, mese, omló, ősi vérről,
Viadalról, győzedelmi berről,
Csudadolgok, nagy történetek.*

*Kicsi lángja — lobog és pislákol:
Álom, átom, ami benne lángol
S az is álom, amit fölígéz:
Hej, zsidó, hogy te is küzdteél egyszer,
Hej, zsidó, hogy te is győztél egyszer:
Istenem, már hinni is nehéz!*

*Hogy valaha még ép is lehettél,
Hogy valaha még nép is lehettél,
Hogy lehettél magad ura is —
Hogy valaha országsorod is volt,
Hogy valaha sujtó karod is volt:
I n teremtöm, milyen jura is!*

*... Kicsi lángok, hej ti kicsi lángok:
A szívemmel ugyan mit csináltok,
A mesétek hogy' belekapott —
Lenn a mélyén valami fölérz,
Könnyem indul és valamit kérdez:
Érhetünk-é, s milyen holnapot?*

*Nem mindig voltunk mi, amivé ma lettünk:
Nép, aki csak jajgat,
Bizony megmutattuk mi is a világnak:
Útunk, ha ki botyogat!*

*Büszke bátorsággal bizony a hitünkért
Mi is haába szálltunk.
Fenn lobogott zásztónk és az ellenségben
Nagy renaet kaszáltunk.*

*Hanem az régen volt, talán igaz sem volt,
Ejőve bukásunk,
Belecsodésodott, elerőtlenedett
Föllázadásunk.*

*Elerőtlenedtünk, idegen népek közt,
Szánkiveteltségben —
Am ereinkben még a régi örökség,
A régi tűz ég benn.*

*Vaskezek a testünk ha meg is csépellék
Cséphadaróikkal,
S vér tengere oltá: mégis ereinkben
Az a tűz még ott van.*

*Testre legyenek lettünk, akiket leüthet
A kis gyerek ökle,
Am ami gondolat él benne, ti népek:
Azt nem veritek le!*

Ignotus fordítása.*

* Ignotus a költeményről így nyilatkozott: Fordítása drága és dicső mestrem, Gyulai Pál, egyetemi tanár vett rá, miután már utolsó ideiben egypár ilyen zsidó verset felolvastam volt neki, s elbűvölte lejtésük, lüktetésük, s kivált megrendítette a Chanuka-versnek, mint ő mondta, «a magyaréhoz hasonló bánatos hazafisága». Hozta is az ő Budapesti Szemléje 1905 januári számában, magyarázatul aláírva, hogy «Chanuka: a régi zsidóság egy dicső nemzeti védekezésének, a makkabéusinak emlékünnepe. Ma zsidó egyházi ünnep esztendőnkint, karácsonytájt. Esti mécs- vagy gyertyagyújtással ülik meg, nyolc estén át, estéről-estére egy lángocskával többet.»

(Schloss Lajos közlése)

J. RIMON: KÉT VIRÁGÁGY A KINERET PARTJÁN

— Az új Palesztina dalaiból —

Langyos szellő fodrozza a Kineret-tó tükrét. Hajnalodik. Gyémántos harmat csurog a szomjas fűre. A hegyek mögül felszáll a nap. A fehér úton felbukkannak az első fellahok, amint szamaraik mögött a város felé ringanak. Ismeretlen messziből pásztor fűtve hasítja a csendet. Tejeskammákkal a fejükön egy csoport arab nő halad végig katonás sorban a fényvel telehintett úton. A felkelő nap életet, mozgást varázsol a tájra.

Egész éjszakán át magányosan örködött Jochanán az aldott mezők fölött. Egyedül volt önmagával és emlékeivel. Az egész csodálatos éjszaka mintha arra lett volna kreálva, hogy a későbbi életét fejezetekre osztva elvonnassa lelki szemei előtt, hogy élete egész tragédiáját mégegyszer kivetítse magából. Egész éjszaka, mint somér örködött a kolónia fölött és a hold hűvös fényénél szeretettel ölelte át a házakat és sátracsakákat, melyekben zsidó munkások pihentették fáradt testüket. Mennyire a szívéhez volt növe ez a telep! Ő, az üldözött Áhásvér, a világnak ebben a mosolygó darabkájában menedéket talált meggyötört lelke számára. Egész éjszaka félelem nélkül járt fel-alá. Kitől félt volna? Itt minden az övé volt, a homokszemtől a hegy csúcsáig. Itt nem leselkedett rá ellenség szeme, nem emelkedett ellene fenyegető ököl. Kinek jutott volna itt eszébe, hogy megzavarja boldogságát?...

A telep már felébredt. Élet és mozgás dalolt a házak között. Jochanán nem sietett haza. Drága volt neki minden pillanat, amit itt a szabad mezőn, fák és virágok között tölthetett. Itt minden fa, minden fű kedves ismerőse volt és minden reggel új örömmel köszöntötte őket.

Lassú léptekkel indult a házak felé és dudorászni kezdte a sokezer éves imát, amit a jaja, nagyapja és már ősapja énekelt:

*Istenem, a lélek, amit belém lehettél,
harmatos tiszta...*

Azulán boldog tekintetével átölelte a tájat. Ime: a homokpuszták helyére paradicsomot varázsoltak verejtékes munkával. A golusz irtózatos poklából, a föld síralomvölgyéből jöttek ide, hogy menedekkereset értesítsenek a földkerekség legszerencsétlenebb népének. És végtelen szeretet tölti el az őrít a mezők, ültetvények, a kőházak és fabarakokból álló egész telep iránt, az emberek, tehének és szárnyasok iránt. Itt minden darab, rög könnyel és verejtékkal van öntözve és önfeláldozó emberek keze munkáját, tiszta lelkét és szívét dicséri, akik itt őseik földjén a pusztaság közepén új életet teremtettek maguknak.

Amint énekelt, kimondhatatlan boldogságot érzett. Utközben meglámasztott egy gyöngy fűcskát. A szíve örömmittas volt és túláradozó boldogságában dudorászni kezdte a csodálatos dalt, amit a szombati harmadik lakoma lelket megragadó hangulatában Odahaza szoktak énekelni az imaház misztikus esti félhomályában:

*Jedid nefes... Szívem Kedvese, —
könyörületes Atyám, — vonjad szolgádat a
Te fénykörödbe, szaladjon a te szolgád, mint*

*a zerge és boruljon le a Te dicsőséged előtt és legyen
neki kedvesebb a Te szereteted csurgó méznél és minden
jóízeknél...*

A hegyeket közben aranypalásba vonta be a nap és örömet árasztott a szent földre és a magányos őr szívébe. Élet, kacagás, napsugár és boldogság terült el a táj fölött.

Az egész éjszakát álmatlanul töltötte az őr, de ime nem volt fáradt. Fiatalnak és erősnek érezte magát, mint hajdan legszebb ifjúkorában...

II.

Ukrajnából jött az országba. Odahaza gazdag kereskedő volt, akinek a házába a legtekintélyesebb emberek voltak bejáratosak. Ő volt a városka rabbijának a jobb keze. Minden jelentősebb hitközségi gyűlés az ő házában zajlott le. Még a boldogabb időkben elhatározott szándéka volt, hogy mindenét eladja és kivándorol a szentföldre. Tervét azonban akkor nem vihette keresztül, felesége közbejött betegsége miatt. Így csak szívében hordozta a kivándorlás vágyát. Gyermekait, fiát és leányát az ősi hagyományok szellemében nevelte és megtanította őket a Tóra és a Szentföld szeretetére.

Mialatt várta a kiutazásra a kedvező alkalmat, meg kellett érnie a legrosszabbat, ami embert érhet. Az el-

M. Antokolsky: Rettenetes Iván cár

vesztett háborút nyomon követő pogromhullám végighömpölygött az ő városán is. Házát szétrombolták, beteg feleségét megölték és lánya az elszenvedett gyalázat fölött érzett szégyenében a Dnyeszter hullámai közé ugrott. Nem maradt más vagyona, csak a fia, most már egyetlen gyermeke. Ő azonban ki tudja merre menekült. A pogrom véres viharában örökre eltűnt szeme elől.

Vaiamikor azt remélte, hogy feleségével és gyermekeivel fog a Szentföldre vándorolni és most, mint hajszolt vad egyedül menekült, megtiporva, kifosztottan, árván, vérző szívvel, csupán szegény életét mentve. Palesztinába érkeve, kikereste az ország iegeldugottabb sarkát, egy félreeső telepet, hogy ott a meg nem mívelt, kemény tőggel bírkózva keressen feledést sebeire. Minden vígaszát, reményét ebbe a telepbe helyezte. Naphosszat hallgatta a madarak beszédét, a falevelek susogását, a föld szíve dobogását és már nem volt egyedül. Örködött a drága telep fölött és büszkén és boldogan gondolt új hivatására.

Néhány hónappal ezelőtt új virágágyat ültetett, mely esodálatos szépen fejlődött. A virágágyat *Menuchának* nevezte el. Egyetlen lányát hívták így, aki becsületéért vértanú halált szenvedett. Szíve minden megmaradt szeretetével dédelgette, öntözte és esőkolta most a virágokat, amelyek gyermeke tiszta lelkenek jóillatát árasztották. Most harmatban fürödtek a virágok és mintha ártatlan könnyeken keresztül feléje mosolygott volna belőlük gyermekének arca. És úgy érezte, lánya beszél hozzá és köszönti a reggel fényözönében a virágok nyelvén.

Néhány nappal ezelőtt egy fiatal chaluc érkezett Ukrajnától a telepre. Még nem látta az új telepet, de azt

mesélték róla, hogy nyugodt, kemoly ember, tele lobogó munkakedvvel. Az egyik zsidó parasztnál kapott munkát, aki az állatok gondozására, a lovak és tehenek mellé fogadta fel. Ki lehet az új jövevény? Bizonyára egyike azoknak a névtelen hősöknek, akik az új hazának akarják életüket szentelni. Egész szívvel szerette már ezt az új chalucot, anélkül, hogy ismerte volna.

III

A nap az ég csúcsára hágott és csillogó aranyba öltöztette a telepet. Minden fénnel volt tele. A mezőn zengett a munka. Munkásdalok ujjongtak a síkság felett. Gondolatokba mélyedve érkezett az őr a telepre, amely most élettől és mozgástól volt hangos. Senkinek sem tűnt fel, hogy az őr későn tér haza. Mindenki ismerte különleges szokásait, hogy a hajnali virradatban a fákkal és virágokkal szeret beszélgetni.

A telep imaházában, ahol az öregek imájuk végeztével még a Tan rejtelseiben búvárkodtak, miközben a fiatalok már a mezőn dolgoztak, az őr megtudta, hogy az új chaluc súlyosan megbetegedett. Itatás közben az egyik ló megrúgta és vértől borítva vitték a szomszédos parasztházba. Már el is küldtek az orvost a legközelebbi kolóniába. Jochanán szíve remegni kezdett, maga sem tudta miért. Hisz testvére volt a sebesült a szent munkában, gondolta könnyek közt és milyen hamar áldozatul esett. Ima után azonnal a parasztházba sietett, hogy a sebesültet meglátogassa.

Egy félóra múlva az egész telep izgalomban forrt: Jochanán, az őr, saját elveszettnek hitt fiát ismerte fel a sebesültben. Megrendítő volt a találkozás. Apa és gyermeke sírtak örömben. De csak rövid ideig tartott az öröm, mert a chaluc apja karjai között kilehelte lelkét, mielőtt orvos érkezett volna.

A következő hetekben Jochanán, az őr alakját ismét ott látták a Kineret partján a reggelek fényében. Hogy szerette a Kineretet, melynek partján nyugalma talált és balzsamos gyógyírt szíve sebeire. A *Menuchának* elnevezett virágágy mellett most egy sírhant emelkedik. És a virágágy és a sír között minden reggel ott áll az őr, amikor a nap a Hermon és Tábor csúcsáról a völgybe ereszkedik.

Most lassú léptekkel közeledik a telephez, szomorúság és csüggedés nélkül. Mindenét elvesztette, de a szentföldnek ezt a mosolygó darabkáját magáénak mondhatja. Es megnyugodva, bízón, sugárzó arccal sóhajta a fénylő magasságba az Isten felé repeső dal második versszakát:

— *Felséges Isten, Világ Fénye, lelkem betege az irántad érzett szeretetnek, óh, Atyám, gyógyítsd meg és tárd fel előtte Fényed szépségét, akkor meg fog erősödni, meg fog gyógyulni és nem fog cserélni a világ minden örömeivel...* Héberből fordította: *Frischmann Henrik*

NAMÉNYI MAGDA:

REMÉNY

*A sötét égen fény futott át
s felé néztek sóvár szemek.
Csillagsugár, vagy annyi sem,
egy villanás, több semmi sem;
de Hajnal közeleg.*

*Az éjszakában remény ébred
s a vad csend megremeg.
A törvény ősi és örök:
Győz a fény a sötét fölött;
a Hajnal közeleg.*

M. Antokolsky: *Mefisztofelesz*

DR. RICHTMANN MÓZES: DR. SZABOLCSI LAJOS HALÁLÁRA

Az igazság kegyessége, „cheszed sel emesz“ elnevezéssel jelöli a talmudi hagyomány a kegyeletnyilvánítást. A tradicionális magyarázat szerint ugyanis a pietás ténykedése azért illelhető az igazság jelzőjével, mert halottal szemben megszűnik az önösség és az anyagi érdek lehetőség. De: ha ezt az ikerfogalmat „cheszed sel emesz“ szemügyre vesszük, kiérezzük belőle azt is, hogy az „emesz“ az igazság, alkatrésze és kelléke legyen a kegyelettevésnek. Így azután elkerülhető a két szélsőség, melynek egyik pólusán ott áll a latin közmondás: „a halottakról semmi mást, mint jót“, a másikon pedig a közmondásnak Széchenyi István-féle variációja: „De mortuis nil nisi verum“ (csak az igazságot szabad elmondani a halottakról).

A *cheszed sel emesz* kötelességétől áthatva, megilletődötten és a mulandóság érzetével telítve gondolkodom az 54 éves korban oly hirtelen elhunyt dr. Szabolcsi Lajosra. Megilletődöttségemben nem gátlás az a körülmény, hogy élete színpécben az egyik nagyon jellemző színállandóan nyugtalansági érzést keltett bennem, amennyiben negyedszázados publicisztikai irányzatával szemben a legellentétebb álláspontot foglaltam el és lehetőségemhez képest ezt kifejezésre is juttattam. Ez a szembefordulás azonban sohasem szólt tehetségének, sem sikereinek. Amit az 1943 november 14-én lefolyt végítzessé én hangoztattak a búcsúztató szónoklatok az ő költői, frói, kultúrtársadalmi működéséről, az a valóságnak megfelelő értékelés. Ki tagadhatná, hogy egyes versei a magyar-zsidó irodalom komoly értékei? Írásaiban a magyar és zsidó elemek igazi szintézisbe olvadnak; azt be kell vallani azoknak is, akik nem rajonganak ezért a szinkretizmusért, azoknak is, akik vissza is utasítják, mert terméketlenül párosítást látnak benne. Stílusa lendületes, fordulatos, egyéni, néha rakétázó és ha nem is győzi meg ellenfeleit, mindenesetre még jobban ingerli őket, de a megnyugtatót kereső olvasó azt hiszi, hogy le vannak győzve. Néha oly rátartó, büszke felekezeti érzés szólal meg soraiban, hogy a zsidóellenes táborban „cionista“ jelzővel fényjelezték, ami bizonyára kellemetlen volt neki, hiszen ő, aki diák korában a „Makkabea“ cionista egyetemi hallgatók körében is felolvasott, szerkesztőségének egész ideje alatt a cionizmust mint a magyar zsidóság helyzetének tönkretételét előidéző politikai-nemzetiségi mozgalmat állította oda.

Nagy népszerűségét és ritka sikereit azonban nem írói munkásságának köszönheti, hanem szerkesztői és lapkiadói tevékenységének, melyet 1915 óta folytatott, amikor apja halála után átvette az *Egyenlőség* irányítását, hangoztattak a búcsúztató szónoklatok és az ő költői. Ez a körülmény nevet biztosít neki a magyar zsidóság történetében, melynek megírása az utolsó félévszázadra vonatkozólag lehetetlen az *Egyenlőség* hasábjainak áttanulmányozása nélkül.

Ez idő alatt ugyan megjelenik orthodox sajtó is, harminc esztendőn át a *Zsidó Szemle* hirdette a cionista orientálódást, a *Múlt és Jövő* a zsidó kultúra jegyében való megújulást hangoztatja, de szemmel láthatólag egyik sem érte el az *Egyenlőség* népszerűségét. Irányzata ugyanis megfelelt a magyar zsidóság irányító rétegei szellemének. Ez a szellem a liberális, az individuális asszimilációs irányzat vetülete volt. De a magyar zsidóság széles rétegeiben is, egészen a húszas évek végéig az a tudal-

élt, hogy a teljes politikai szabadság elérése az egyedüli célja a hazai zsidóságnak és ennek a célnak érdekében minden a templomon kívüli zsidó sajátosság kiküszöbölendő. A külvilág politikai helyzete is kedvezett ennek az irányzatnak, melynek eredményeképpen a zsidóság átalakult volna idők folyamán, a zsidótörvények jötte nélkül templomi felekezetieskedéssé és ijesztő mértékben bekövetkezett az elzsidótlanos különféle fázisa a vegyes házasságon keresztül a kitérésig.

Az ifjúság vagy meggyőződés nélkül színtelen humanista jelszavakat hangoztatott, vagy meggyőződésből szélsőségekbe csapott, mert az oly sokat hangoztatott felekezeti érzés nem tarthatta meg sem lelki egyensúlyában, sem zsidóságában. Hogyan is lehetett volna másképpen? Ez a névleges vagy szólamos felekezeti érzés lényegében véve negatívum: a formális kilérés meg nem történte, egy Krisztus nélküli unitarizmus válfaja. Az elzsidótlanos folyamatát feltartóztathatta volna a zsidó életszokások betartására megindított komoly mozgalom vagy pedig reális zsidó eszményi célt felállító, zsidó kultúrértékeket termelő és a belső elerőtlenedést megakadályozó élelformákat kialakító cionizmus.

Mindezekről a problémákról az *Egyenlőség* hasábjain dr. Szabolcsi Lajos idejében még kevesebb szó esett, mint apja szerkesztése korszakában. A magyar zsidóság fenn-

CHANUKA.

(Kiss József.)

Major J. Gyula.

13. $(\text{♩} = 84)$

Szentélyed megfer-töz-ve, és Si-on feldúlva, rom; néztél a csügge-dék-re, ó, é-glir-ga-

lom! Stámasztál hőst, bátor-e-röst, bátor-e-röst, ki-el-le-nid-le-gyöz-ze

Stámasztál hőst, bátor-e-röst,

Az ol-tárlámpa é-gett, csodát hirdetve fé-nyu, csodá-id, di-cső sé-ged, Iz-rá-el-lét-re-

mé-nye, és szállva száll, dal dal-ra száll, dal-ra száll győ-zelmid em-lé-

és szállva száll, dal dal-ra száll

ó, li-beg-lobog-jatok, mint hajnal-csillag ragyog,

1. Ó, li-beg-lobog-ja-tok, egymás mellett szép sorban!
2. Mint hajnal-csillag ragyog, mint tüz-rózsák bo-korban!

Meno mosso.

Chanukaláng! Chanukaláng! Chanukaláng! Cha-nukaláng! Van, ki csatánk véges-régig har-czol-jat

Kiss József verse Major J. Gyula megzenésítésében

maradásának eszközét a zsidó polgár anyagi boldogulásában, a liberális politikai és gazdasági irányzat uralkodásában és az antiszemitizmus elleni küzdelemben látta. A többi ország zsidóságának kérdéseiben a sorsközösségi érzés legfeljebb egy filantropikus közlemény vagy egy beigért akció erejéig nyilatkozott meg. A cionizmus országépítő, bibliai értékeket feltámasztó munkáját, hamisan azonosítva egy magyar szempontból kifogásolható politikai-nemzetiségi kérdéssel, elutasítja. A cionizmus ellen oly sajnálatos módon sehol sem írtak, mint nálunk. Talán Jacob de Haan hollandiai származású, majd Palesztinában letelepült és megölt költő és hírlapíró cikkeiben jut kifejezésre egy ilyen fanatikus gyűlölet. Ez az utóbbinál érthető, mert hasadtlelkű, sötét jellemű és kimondott atheista volt akkor is, amikor kenetes orthodoxoskodással cifrázta és álcázta gyűlölködését.

De igazságtalanság volna az *Egyenlőség* irányzatára külföldi példákat alkalmazni, mert a lap vonalvezetése csak a liberális pesti sajtó sajátosságaival összehasonlítható. Külföldi zsidó lapokban nem volt szokásos a nálunk meghonosodott túlzott személyi kultusz. A híryananyag tendenciózus kiválasztása és elhallgatatlása sem öltött oly nagy méreteket. Ott bizonyára aggályoskodtak volna azon, hogy a hamisított talmudi idézetekkel operáló zsidógyűlölet idejében, minek kell a talmudi kijelentéseket gyöngyszemekké kozmetizálni, ami lényegében ugyancsak jámbor csalás? Külföldön egy modern zsidó közönség előtt, amilyen a mi neológaink, nem lehetett volna babonás, kabbalisztikus ekszotikumokat tárgyaló, chaszidikus csodaemberekről szóló legendákat vallásos értékeknek feltüntetni. És elképzelhető-e külföldön, hogy olyan lap, amely elsősorban egy rituáliákat be nem tartó neológ réteg számára íródik, állandóan körülrajongja az orthodoxyát és úgy kezeli, mint a nagyszerű gyógyszert, amelyből azonban saját számára nem kér!

Mindez magyar-zsidó specialitás lett, amely megérdemli, hogy gondolkodjunk fölötte. Annál is inkább, mert az utolsó öt esztendő eseményei a magyar zsidóságot is rákényszerítik arra, hogy felvesse a kérdést: megtett-e mindent, hogy a vérszes viharokkal dacolni tudó közösségi érzést diadalra juttassa az egész vonalon. Az emancipáció és a recepció beton alapzata papírmásénak bizonyult. Saját sorsunkon látjuk most, hogy nem volt érdemes a múltban egy-egy zsidó egyén külső sikereit, egy-egy kedvező politikai fordulatot, egy jelentéktelen zsidóellenes támadás visszaverését a felekezeti sajtóban óriási eredményként feltüntetni és ezzel fontosabb zsidó problémáktól elvonni a figyelmet. Az európai zsidóság mai szomorú helyzete egész kétségbeesett lenne, ha nem lenne most a menekültek egy részét befogadó Erec Jisráél és ha az amerikai zsidóság a miénkhez hasonlóan egyoldalú felekezeti ideológián nevelkedett volna és kimondotta volna az egyetemes zsidó sors ügyében az érdektelenséget!

Tanulni fogunk-e ebből? Megszívleljük-e a Tóra intését: „figyeljete az egymást követő nemzedékek éveire”? Belátjuk-e, hogy eddigi zsidó orientálódásunk téves volt? Szabolcsi Lajos utolsó éveiben, velem való beszélgetései alkalmából nem ismerte el az eddigitől eltérő átállítódás szükségét. Ez lehetett nála az elhivatottság következetessége vagy a *Sophokles* drámájában kifejezésre jutó tragikus prometheusi dac. A hamarosan bekövetkező restitúciót remélte. És ki nem szeretné ezt megélni? De ki nem tudja, hogy ehhez valóságos csodának kellene bekövetkeznie? De ha mégsem érdemesít bennünket ilyen kegyre a Gondviselés, keresnünk kell a zsidó léthez való akaratra való nevelésre az új módokat, eszközöket a régiek helyébe, amelyek csődött mondtak.

Ezt a csődöt mélységes szomorúsággal kell megállapítani, mert a galut mindig nyomasztó. Mert van-e például a zsidósors vulkanikus bizonytalanságára jobb bizonyíték, mint ha az *Egyenlőség* 50 éves jubileumi ünnepségeire gondolunk? A jubileum központja a reményekkel, tervekkel, munkával telített Szabolcsi Lajos volt. Szinte hihetetlen most, hogy milyen magas nemzsidó közéleti méltóságok vettek részt az ünneplésben. És ez történt 1930-ban, mikor két évre rá már megrengett a talaj az európai zsidóság lábai alatt. És ha valaki rámutatott volna az érem másik oldalára, mint Ámosz próféta, aki ugyancsak két évvel lépett föl az ókori judeai földrengés előtt és azt mondta a dícsimnuszokat zengőknek: „Távolítsd el előlem dalaid zengését, hangszereid dallamait hallgatni nem akarom, — törjön elő, mint a víz, az igazság” — bizonyára cholерikus Kasszandrának mondták volna. Pedig a zsidótörvények már előrevetették árnyukat és nyolc év után el kellett hallgatnia az *Egyenlőség* nek. Összetört a hangszer és utána megtört a művész szíve: *Sunt lacrimae rerum!*

A talmudnak egyik elgondolkoztató tanítása szerint Isten ítélőszéke előtt a halandónak erre a kérdésre kell felelnie: „Tevékenykedél-e az *emuna*, a hűség, a hit, a következetesség szerint?” A Szabolcsi Lajos temetésén elmondott hangulatos és hozzá méltó búcsúztatókból az „igen” esendült ki. Mert ha be is következik a történelmi átértékelés, elvitathatatlan marad tehetsége, tudása, esze, népszerűsége és hatása. Ezért azok is, akik tőle egészen eltérő utat kívánnak a zsidó közösségnek, Szabolcsi Lajossal kapcsolatban ismételték Kölcsey Ferenc nemes emlékből fakadó Isten hozzád-ját: „Árnyéka az elköltözöttnek, sírod felett leng az engesztelő szózat!”

RÉTI HUGÓ:

KISS JÓZSEF

*Józsefben, kit testvére eladott,
elkárhoztatott és megtagadott.*

*Káprázatos, szép, nagy szellem lakott;
sok áma öltött tündéralakot.*

*Az élte is valóságos rege,
szíve-vérével írt színes mese...*

*Hogy zúdult rá gúny, sár, kő, ott alatt;
az ő keze en csak az árva lant.*

*Minden rút eszköz jó volt ellene,
de védte őt varázsos szelleme.*

*s a gyűlölség míg kórusban csaholt,
József álmodott, mosolygott, dalolt...*

*És a bűbajos dal csupa merő
magasság, mélység, bölcsesség, erő!*

*Sok színes, édes, tarka álmodot fejt,
gyöngy magyar dalba sok ó-titkot rejt.*

*Lantján, mint hogy ha futna égi kéz,
üdit, gyógyít, simogat és igéz.*

*A gyötrött koldús hő szívünkön úr,
álomfejtő, bájdalú trubadúr.*

*Az üzött rab gondtól nem nyughatott,
de nemzetére nagy kincset hagyott.*

*Te vagy a mi jelképünk, senki más:
kigúnyolt törpe, aki — óriás!...*

ANTOKOLSKY, AZ ELSŐ NAGY ZSIDÓ SZOBRÁSZ SZÜLETÉSE SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁRA

A szobrászművészet az elmúlt évszázadokban nem volt a zsidó léleknek oly idegen, mint ma azt általában hiszik. Már messze évszázadokkal ezelőtt hallunk, bár elszigetelten, zsidó szobrászokról. Csak műveik nem maradtak fenn. Így *Fra Salvatore Vitale* közli, hogy 1214-ben egy spanyolországi zsidó szobrász Assisi Szent Ferenc szobrát mintázta meg. A 15. században Prágában dolgozott *Samuel Jontov Vigales* zsidó szobrász, aki a cseh nemesség előtt nagy becsben állt, és 1630—1710-ig élt Majna-Frankfurtban *Bourig Meyer*, egy portugál zsidó, akiről egyebek közt azt mondták, hogy tizenkét porfir mellszobrot készített római császárokról. A 18. század végén *Friedemann* zsidó szobrászt a berlini Akadémia *akadémiai művésszé* nevezte ki és megemlíthető végül a Mecklenburgban élő *Loeser Cohen*, aki mint önkéntes vadász vett részt az 1813-i német szabadságharcban.

Az első zsidó szobrász, aki a hivatalos művészetbe belépett, művei révén rögtön messze hazája határain túl is ismertté vált. Ez a szobrász *Antokolsky* volt.

Antokolsky Márk, szegény zsidó szülők gyermeke, Litvániában született, 1843 október 21-én. A vilnai *chederben* nőtt fel, húszéves korában a szentpétervári művészeti akadémiára került, ahol hamar az első közé emelkedett, és *Rettenetes Iván* szobrának megalkotásával országos hírnévre tett szert. Majd — a már nagy művész — betegségére gyógyulást keresve, Olaszországba megy. 1870-ben, ahol nyolc évet tölt. 1878-ban Párisba kerül és ott él, a világhír ragyogásában fürödve, 1902-ben bekövetkezett haláláig, de mindig visszavágyik Itália romantikus kék ege alá.

Antokolsky, számunkra több, mint csak egy nagy művész. Benne, aki környezete minden ellenségeskedése ellenére is érvényesült és bámulatos energiával Oroszország legjelentékenyebb szobrászává emelkedett, a zsidó szobrászművész problémája öltött testet. *Antokolsky* egészen zsidó volt, — zsidó volt származásánál, zsidó volt érzésvilágánál, zsidó volt művészi tehetségénél fogva. Benne felismerjük a zsidó tehetség határait, a zsidó tehetségét, aki tradíció nélkül jut el a háromdimenziójú művészethez, aki tehát a térben-ábrázolással szemben bizonyos fokig idegenül áll. Mint fa- és elefántesontfaragó kezdi. Kicsiny, anekdotaszerűen megalkotott művekben beszél művészi érzéseiről és zsidó gondolatvilágáról. A kis *Zsidó szabó*, aki azon fáradozik, hogy a cérnát a tű fokán átfűzze, elég példa erre. Majd egy reliefen dolgozik, *vitatkozó zsidókat* ábrázolva, amely azonban nem eléggé szobrászi. Ujra és újra próbálkozik, hogy ezt a művet, mely félig szobor, félig dombormű, véglegesen befejezze, de mert a szobrászat törvényszerűségeit még nem teljesen érzi át, nem jut végleges eredményre.

Észre lehet venni a küzdelmet, melyet kettős terészete — a művészi ösztön és az örökölt elmélkedő szellem — vív benne. Keleti vére teszi, hogy inkább a dolgok tartalmával, mint magukkal a dolgokkal foglalkoz-

zik. Nem a dolgok külsejével, inkább a lényeggel törődik. Nem marad a felületen, a magvat akarja megtalálni.

Két utolsó műve: a *Haldokló Sokrates* és a *Spinoza*: ezek *Antokolsky* legkiválóbb alkotásai. A hatalmas székben összeomlott testből, melyet a gyilkos méreg már a halállal jegyzett el, egységes ritmus árad. A tagok már bágyadtak, a kezek akaratlanul csüngnek alá, a hatalmas tar koponya a mellre omlik előre. Bár vannak részek, melyek a zártságot megzavarják és a hatást gyengítik. A *Spinoza* ban a zsidó *Antokolsky* sokat tesz bele saját lelkéből a műbe. És itt érezhető, hogy a művész spekulatív-clemző érzékének nagyobb szerepe volt az alkotásban, mint a művész szemének.

Antokolsky nagy művész volt, de népének spekulatív szellemével túlságosabban volt összeforrvá, semmint hogy igazán nagy szobrász lehett volna. *Antokolskyt* a zsidó művészetek történetében mégis díszhely illeti meg, — mert úttörő volt, mert ő volt a zsidó szobrászatnak első méltó, európai képviselője.

Dr. Karl Schwarz

M. Antokolsky: Spinoza

DR. SCHEIBER SÁNDOR:

A MAGYAR SZABADSÁGHARC ZSIDÓ VONATKOZÁSAIHOZ

Megbecsülhetetlen értékű munkát végzett *Deák Imre* azzal, hogy évtizedes búvárkodás eredményeként összegyűjtött hazai és külföldi, fővárosi és vidéki könyvtárak, múzeumok és levéltárak, köz- és magángyűjtemények anyagából 348 levelet az 1848/49-es magyar szabadságharcra vonatkozóan. Ezekben a levelekben a szabadságharc irányítói, résztvevői és szemtanúi leplezetlenül nyilatkoznak önmagukról, másokról, a nagy nemzeti küzdelem eseményeiről és a háttérben működő erőkről. Írói nem a nyilvánosságnak írtak, tehát nem szépítették mondanivalóikat. Szerencsésen összeválogatott gyűjtemény, amelyből szinte folyamatosan és drámai erővel elevenedik meg a magyar szabadságharc új képe. (1848. A szabadságharc története levelekben, ahogyan a kortársak látták. Összegyűjtötte és előszóval ellátta: *Deák Imre*. Sirály könyvkiadó. [1943.] 8°. 432 lap.) Itt-ott szó esik a zsidókról is, bár a szabadságharcban való jelentős szerepüknél kevesebb. Ezeket a helyeket jónak láttam egybeszedni és bemutatni.

TÜNTETÉS A POZSONYI ZSIDÓK ELLEN

A «Pozson megyei rendre ügyelő választmány» 1848 április 24-én gr. *Batthyány* Lajostól «rögtön ítélő törvényszék felállítását» kéri, «miután a népnek nemcsak a zsidók ellen, a kiknek városban lévő boltjaikat e perczen feltöri, mindent elrabol, szállásaikba betör, bútoraikat utzára dobálja, szóval határt nem ösmerő vadsággal mindent pusztít, de a rendes katonaság ellenében — az éjszakan történt agyon lövetések után — folyton-folyva növekedő ingerültsége által minden hon polgárnak személy és vagyon bátorsága felette veszélyeztetik...» (54. szám, 69—70. lap.)

PESTI ZSIDÓK

Warga István (1808—1876), a tolnai kisdiednevelő igazgatója, beszámol Bécsből *Kossuth* Lajosnak 1848 szept. 25-én a rácok és Jel'achich híveiről. «A zsidók között is vannak embereik. *Kunwalder*ékről is rosszat hallani itt, *Kanitz* és *Schulhof* nevékről is.» (178. szám, 227. lap.)

Kunwalder Jónás elnöke is volt a pesti hitközségnek. 1848 március 17-én — a márciusi események hatása alatt — magyar- és németnyelvű kiáltvánnyal fordult az ország zsidóságához, amelyben azt vallotta: «mi csak honfiak, csak magyarok vagyunk» és kijelentette, hogy a «zsidó községek ezen dicső esemény folytán, mint zárt testületek létezni megszűntek». (*Bernstein Béla: Az 1848/49-iki magyar szabadságharc és a zsidók*. Budapest, 1898. 39.) Nemsokára reá kitért. A levél iratása idején már nem volt zsidó hiten (*Groszmann*, Hevesi-Emlékkönyv. Budapest, 1934. 150). *Schulhof* Lipót egy a hét közül, akit a helytartótanács 1851 május 31-én ideiglenes vezetőül helyezett a pesti zsidó hitközség élére (*Groszmann*, u. o. 154). *Kanitz* nevű egyénről nem tud e korszak zsidó történetének kutatója, *Groszmann* Zsigmond sem (levele 1943 X. 25-ről).

Hacsak nem lesz azonos azzal a *Kanitz* Naphtal-al, akinek nevére szóló — Pesten kiállított — útlevéllel menekült az országból a szabadságharc egyik legfeddhetetlenebb alakja: *Madarász* László országos főkapitány. (*Ács Tivadar: Népek tavasza*. Budapest, 1943. 330., 331.)

MANDL LAJOS (1812—1881) SZEREPE

Mandl Lajos Pesten született és ugyanitt szerzett orvosdoktori képesítést. 1836 óta haláláig Párisban élt és működött. Szakírói munkássága európai hírt szerzett neki, tagja volt a M. Tud. Akadémiának is. A magyar szabadságharc körüli szerepéről eddig nem tudunk. Gróf *Teleki* Lászlónak, a magyar kormány párisi ügyvivőjének levele *Kossuth* Lajoshoz (Páris, 1848. okt. 10.) tájékoztat most bennünket felőle: „*Mandl* úr, kit talán ismersz, mert Pesten is volt — egy hírlapot akar szerkeszteni, mely különös czélul tűzendi ki a magyar, oláh és olasz dolgok tárgyalását. Ez a lap *Mandl* úr beszédeiből ítélve mindenben mellettünk és így különös hasznunkra lesz. Gondolom *Revue des affaires étrangères* nevet viselend. Alapiránya tisztán demokratia 's háború minden absolut hatalom ellen. Majd közlendem veled a programot, ha *Mandl* úr elkészíti — éppen most szerkeszti. — Reményem e laptól a magyar kormány pártfogását nem vonandja meg. — Igen hasznos vállalat — érdeket ébreszteni Frankonban irántunk.“ (195. szám, 245. lap). *Thom*, párisi osztrák ügyvivőnek báró *Wessenberg* miniszterhez küldött francia nyelvű levele (Páris, 1848. okt. 11.) továbbiakat is elárul *Mandl* működéséről a magyarság érdekében. *Thom* gróf *Teleki* Lászlót gyanúsítja a „National“ c. lapban megjelent „Ausztria elleni sértő cikkek egész sorozata“ szerzőjéül. *Bastide*, 1848-ban a francia köztársasági kormány vezetőikára, később külügyminiszter, felvilágosítja, hogy a cikkeket nem *Teleki* írta; „ő úgy tudja, hogy azokat egy bizonyos *Mandel* nevű úr írja, aki Párisban telepedett le.“ (197. szám, 248. lap). Ugyancsak *Thom* értesíti német levélben *Schwarzenberg* herceget (Páris, 1849. ápr. 4.), hogy „az említett *Teleki* László grófnak az itteni *Rotchild* cégnél 30 ezer franknyi hitelt nyújtottak, amelyből ő mintegy 22.500 frankot felvett.“ (281. szám, 347. lap).

AZ EMANCIPÁCIÓ

Ismeretes, hogy *Szemere* Bertalan mint belügyminiszter és miniszterelnök 1849. július 28-án beterjesztette Szegeden a nemzetgyűlés utolsó ülésén az emancipációs törvényjavaslatot. Erre vonatkoznak *Szemere* Bertalannak *Kossuth*hoz írt levelében ezek a sorok (Nagyvárad, 1849. aug. 5.): „A zsidókat felhívtam s a törvényt kinyomattam alkalmas felszólítással.“ (342. szám, 415. lap).

GOLDFINGER DÁVID KÖZVITÉZ

Szekszárdon, Tolna Vármegye Múzeumának első emeletén, a baloldali falon egy bekeretezett kézírásos lapot láttam, amelynek eleje így hangzik „16dik sz. Huszár Ezred Iső Örnagy Iső Század 7dik Szakasz. Ellátási Kimutatás Mártius 26tól fogva Április 1ső napjáig bezárólag.“ A közvitéz sorában szerepel: *Goldfinger Dávid*. Neve után ítélve bizonyos, hogy zsidó volt. Megerősíti meggyőződésemet *Bernstein* Béla, a magyar szabadságharc zsidó vonatkozásainak ősz historikusa, hozzám írt lapjában (1943. X. 20.), hogy „ebben nem lehet kétség.“ A kimutatás Békesen kelt 1849. március 26-án. A szabadságharc után közel egy évszázaddal előlép az ismeretlenség homályából egy zsidó közhonvéd és alázattal jelentkezik.

SASS IRÉN: „A HALHATATLAN KALMÁR”

Nem tudom más zsidó költő, hogyan van vele, én, ha verset írok, mindig úgy érzem, hogy sajátmagamnak írom. Az az érzésem, hogy verset a zsidó olvasóközönség úgy sem olvas, s ha olvas, nem veszi komolyan. Ha mégis *kénytelen* vagyok verset írni, sőt nyilvánosság elé is vinni, azt a saját lelkiismeretem megnyugtatására cselekszem. Vannak dolgok s különösen vannak zsidó dolgok, amiket másképpen, mint versbe sűrítve nem lehet elmondani. Ez a legközvetlenebb, legintimebb közlési módot kellene tulajdonképpen a zsidó olvasóközönségnek a legnagyobb figyelemre méltatnia s mégis, minden versemnél az az érzésem, mint a fogfájós embernek, aki hangosan jajgat: biztos, hogy nem használ és mégis *muszáj* jajgatni. Lehet, hogy nem olvassák el a verset és mégis *muszáj* megírni.

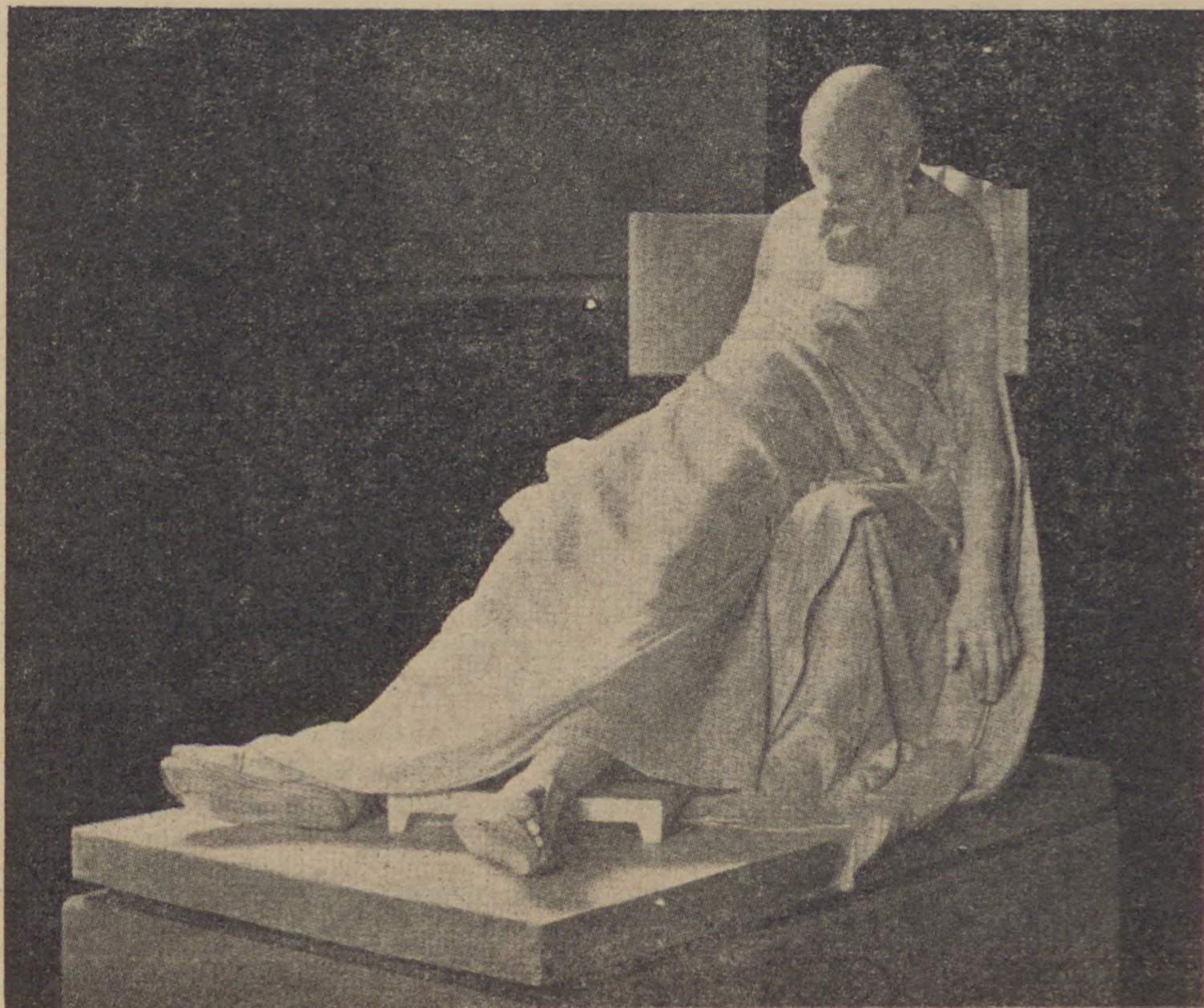
Mindezt annak kapcsán voltam kénytelen előrebocsátani, hogy egyik legutóbb megjelent („Hászándler és én” című) versemmel kapcsolatban meglepetésszerűen olyan élénken reagált az olvasóközönség, mint máskor egy-egy cikkkel szemben szokta. Ez a tény még akkor is örvendetes, ha a hozzászólók nem mind voltak a vers egyik-másik megjegyzésével egy véleményen. Sőt, akadt olyan hozzászóló is, aki — mint A. I. úr — egyenesen védelmébe vette velem szemben a „pénzreéhes fajta”-ként aposztrofált zsidóságot, mondván: „Szerény nézetem szerint a világ minden fajtája, még a bantu-néger is pénzreéhes, nemcsak speciálisan a zsidó fajta. Bródy Sándor szavai jutnak eszembe: „Na, wenn die Juden sprechen so...“ amit Önagysága versére alkalmazva, így formuláznék: Ha már a zsidó költő is így beszél, mi marad akkor ellenségeinknek?”

Engedje meg A. I. úr, hogy hosszú és okos levelére ezúttal válaszoljak annál is inkább, mert az idézett megjegyzés mindenképpen kiprovokálja a legszélesebb nyilvánosságot. Ami ugyanis ebben a kritikában megnyilatkozik, az a bizonyos túlméretezett zsidó *érzékenység*, mely sok egyéb bajunk között is egyike a legjelentősebb és legsúlyosabb bajainknak.

A magábanállóan különös és minden relációban kettős zsidó sorshoz hozzátartozik az is, hogy nincs a világnak egyetlen olyan fajtája sem, melyet oly sokat kritizáltak volna, mint a zsidót és mégis, nincs a világnak még egy fajtája, mely olyan érzékeny lenne a bírálattal szemben, mint a zsidó. A természetes és logikus az lenne, ha a szüntelenül, unos-untig hangzó jogos, vagy jogtalan bírálat végre már *érzéketlenné* tenne minket minden kritikával szemben. Utóvégre mindenbe *bele lehet unni*, a végnélküli bírálatba is, pláne, ha annyiszor és oly nagy mértékben keveredik igazságtalansággal, mint velünk szemben. Hogy mi még mindig nem untunk bele, hogy még mindig olyan élénk felszisszenéssel reagálunk minden bíralatra, annak szerény véleményem szerint, egy valószínű oka van: a kívülről jövő kritika, rendszerint nyolevan százalékban igaztalan, fordító, jogtalan, rosszindulatú, elfogult, nem is kritika, hanem *rágalom*. Ez a töménytelen mennyiségű igaztalan becsmérlés a vérigsértett és porig alázott zsidó lélekből olyan abszolút *visszautasítást* vált ki, hogy a

zsidó intellektusnak nincs rá módja az elenyészően kisebbmértékű *jogos* bírálatot a jogtalan rágalomhalmaztól megkülönböztetni. A tárgyilagos és tisztességes bírálat egyénnek is, közösségnek is csak hasznára lehet s ha a zsidóságnak kétezzer éves diaszporatörténelme folyamán kevés alkalma volt ezt a hasznos bírálatot saját javára kamatoztatni, annak oka az volt, hogy a néha-néha felhangzó tisztességes és tárgyilagos bírálat gyenge hangját mindig beborította a leküzdhetetlen és meggyőzhetetlen gyűlölködés állandó üvöltözése. A kívülről jövő bírálattal szemben ezért, bár tevéleges következményeit kénytelenek voltunk elviselni, mindig *érzékenyek* és egyben *elutasítók* voltunk, ami végtére érthető is. Az viszont, hogy a *belülről jövő kritikát* sem vagyunk hajlandók elviselni, nem érthető és nem is okos álláspont.

A. I. úr szememrehányja, hogy „pénzreéhes fajta”-nak aposztrofálom a zsidóságot és azzal érvel, hogy még a bantu-néger is pénzreéhes. Elfelejtí azonban, hogy akivel én ezt a fajtánkon belül, sajnos, nagyon is létező „fajtát” szembeállítom, — Hászándler — maga is ... zsidó. S minthogy a versben megénekelt Hászándler tulajdonképpen nemcsak egy személy, hanem ismét egy a fajtánkon belül élő „zsidófajta” megszemélyesítője, vele szemben a „pénzreéhes fajta”-t védelembe venni annyi, mint a zsidóság jobbik részével szemben védeni a zsidóság *alacsonyabb rendű és rosszabb részét*. Amely réteg pedig sem védelemre, sem kíméletre nem érdemes. Amely réteggel (túlkapássaival, ízléstelenségeivel, aszociális, önző, mindig előtérben nyüzsgő, ellenszenves és veszélyes voltával) szemben nemcsak jogos, de egyenesen szükséges a mi belső, kemény és szigorú bírálatunk. Az a zsidó, akit én versemben „a halhatatlan kalmár”-nak neveztem, él, sőt, sajnos, nagyon is él, mindig aránylag jól él, a mi erkölcsi és gyakran anyagi számlánk terhére. Ez a fajta zsidó kétezzer év alatt semmit sem változott és nem változtatta meg őt az utolsó néhány, a világtörténelemben szinte páratlanul álló esztendő sem. Ne legyen elfogultabb a kelleténél A. úr és

M. Antokolsky: A haldokló Sokrates

akkor velem együtt be fogja látni, hogy vannak olyan zsidó „testvéreink“, akik rideg önzésükkel, szívtelenségükkel, cinizmusukkal, kizárólag a nagy, szent, sérthetetlen Én-t szolgáló, harácsoló kedvükkel és tehetségükkel annyi bűnt követtek és követnek el ellenünk, letört, szenvedő, tisztességes zsidó többség ellen, amennyit sem megbocsátani, sem elfelejteni nem lehet.

Vannak, jobb időkre váró jegyzeteim, melyeknek tanúsága szerint „a halhatatlan kalmár“, mint háztulajdonos, 1941-ben kirakta az utcára zsidó „testvérét“ pereputtyostól, amihez kétségtelenül joga volt, hiszen bírói végzés volt a kezében, s van olyan feljegyzésem is, mely azt őrzi, hogy miképpen eresztette szélnek, mint munkaadó 1939 decemberében az 1940 júniusával öt szolgálati évét betöltött, tehát végkielégítésre jogosult, zsidó alkalmazottját, persze, szintén jogosan, hiszen a zsidótörvény kényszerítette rá, arra is akadt egy-két példa, mikor a több ezer pengős, kitűnő felszerelésű, finom viharkabátja karján sárga karzalagot viselő „testvér“ a szitává nyűtt, vékony télikabátban dermedező „testvérnek“ másik karjára külön, testvéri sárga szalagot akasztott a cipőpucolásért, esajkamosásért és egyéb számára méltatlan munka elvégzéséért odadobott öt pengős adományokkal, a közös mélységeknek azon a legmélyén még jó egynéhány grádicsal maga alá lódtva és alázva ezzel a ténnyel azt a kalmártehetséggel meg nem áldott „testvér“, akivel ingyen, semmiért, szeretetből, szolidaritásból, magátólértelődően, még akkor sem, még ott sem, ő, de hogy is jutott eszébe egy pengőt, vagy tíz fillért ellenszolgáltatás nélkül megosztani.

Bakanespucolást és esajkamosást mondtam, de sok-sok egyéb és ennél jóval súlyosabb dologra gondoltam mélyen tisztelt kedves Olvasóm és Kritikusom, mert hiszen nincs még itt az ideje az egyenes beszédnek. Csak éppen érzékeltetni akartam Önnel, (s még talán másokkal is, akik esetleg Önnel egyformán téves érzékenységgel olvasták versemet), hogy „a halhatatlan kalmár“ abban a versben éppen csak, hogy bemutatam. Hogy „pénzreéhes fajta“, az még legkisebb bűne, bár nem igen menti őt ebben a bűnében sem a tény, hogy a bantu-néger is pénzreéhes. Ha bantu-néger volnék, akkor a bantu-négerekben éppen olyan kevésbé tetszene nekem ez a tulajdonság, mint most bizonyos zsidókban. És ha a bantu-négeret kritizálnám, őket se mentené a tény, hogy vannak ilyen zsidók is. De, hogy „álsruhás rokonság“, azt az utóbbi öt év alatt ötvenezerszer behozták s emellett a keserves tapasztalatom mellett, sajnos, képtelen vagyok szó nélkül elmenni. Ha élünk és Isten megengedi, majd még szólok róluk úgy, ahogy kell és ahogy megérdemlik.

A legutolsó néhány év választóvíz volt, mely kimutatta, hogy közösségünkben mennyi az arany és mennyi a salak. A testvéri szeretetnek, önzetlenségnek, sorsközösségvállalásnak oly gyönyörű példáit tapasztalhattuk, hogy hosszú évek zsidó irodalma fog belőlük témát meríteni. De megismertük a salakot is. Nemcsak a keresztvíz alá rohanókban, hanem azokban is, akik köztünk maradván elszigetelődtek, leráztak magukról minden felelősség- és szolidaritás-érzetet és könyörtelen egoizmussal élték tovább a maguk, közösségtől elrugaszkodott életét. Ezek az emberek befelé nem használtak, de kifelé ártottak és ártanak ma is. Hivatalos szerveink nem győzték őket komoly, kérő, figyelmeztető szóval szerényebb, csendesebb, a közösség lelkiállapotához illőbb magatartásra utasítani. Már az a tény egymaga, hogy 1939 óta szükség volt bizonyos rétegeket a kényelem, sőt luxushajhászástól „eltanácsolni“ elég beszédes bizonyítéka annak, hogy „a halhatatlan kalmár“ a zsidó sorsnak ezekben a végzetes napjaiban lelki-
leg is, anyagi áldozatkészség tekintetében is milyen rette-

netesen távol tudott élni a közösségtől, melynek — Isten tudja hogyan és miért? — papírforma szerint tagja maradt.

Ne féljünk a belső kritikától, pláne, ha, mint jelen esetben, szeretet és használmivágyás sugallja. A diaszpóra zsidóságának, mely önszántából, évezredek óta idegen népek között, mindegy kirakatban él, vállalnia kell sajátos helyzetének azt a nem könnyű feladatát hogy: *erényeit és bűneit sose más fajok, vagy népek erényeinek, vagy bűneinek mértékével, hanem mindig a Biblia emder-ideáljának arányaihoz mérve, törekedjék a lehető tökéletesség felé.* És ha vannak közöttünk, mert vannak, akik a nagy többséget akadályozzák ebben a törekvésében, legkevesebb az, amit ellenük tehetünk, ha bíráljuk őket. Ellenségeink pedig úgy sem szorulnak arra, hogy a mi önbírálatunkból merítsenek anyagot saját rágalmaikhoz. A *kütmérgezés* vagy *vérvád* meséje nem zsidóagyban született meg. Egy kis „fantáziáért“ nem mennek az emberek a szomszédba.

AZ IZRAELITA MAGYAR IRODALMI TÁRSULAT most adta ki 1943-as *Évkönyv*-ét dr. Szemere Samu gondos szerkesztésben.

A tanulmányok, amelyekkel az *Évkönyv* lapjain találkozunk, általában értékesek és szépek. Dr. Komlós Aladár olyan méltatást írt *Kóbor* Tamásról, amilyenre már régen vártunk. Pontosán és finoman határozta meg az elhunyt regény- és novellaíró irodalomtörténeti helyét. *Kóbor* Tamásról, az ujságíróról, *Szöllösi* Zsigmond festett portrét.

Eseményei az *Évkönyv*-nek dr. Székfü Gyula és dr. Tóth Zoltán egyetemi tanárok ama beszédei, amelyek két rákoskeresztúri zsidó temetőben dr. Marczali Henrik síremlékének felavatása alkalmából tartottak.

Dr. Löwinger Sámuel, a rabbiszeminárium igazgatója, dr. Guttmann Mihálynak, a zsidó szellemtörténetben elfoglalt helyét eredeti és figyelemreméltó szempontokkal próbálja megállapítani. Dr. Katona Józsefnek dr. Hevesi Simonról készített portréja szinte megeleveníti előttünk a pesti zsidóság lánglelkű főpapjának az alakját. Dr. Scheiber Sándor komoly és nívós tanulmányban foglalja össze dr. Heller Bernát tudományos munkásságát.

Dr. Hahn István *A törvény vallásáról* szóló alapos és szellemes tanulmányával szerepel a kötetben, dr. Ballagi Ernő *Jogi változatok Shylóckról* címmel világítja meg érdekesen és új szemszögből a régi problémát, dr. Turóczi-Trostler József pedig értékes zsidó tárgytörténeti tanulmányt ad közre. (*Három klasszikus novella.*)

Nádai Pál *Népénekesei* című hangulatképe, dr. Komlós Ottó *Legenda és történelem* című tanulmánya és dr. Mérei Gyulának *Wahrmann Mórról* szóló történeti és gazdaságtörténeti tanulmánya után, több olyan tanulmány következik az *Évkönyv* lapjain, amelynek témaköre a *magyarság és zsidóság szellemi találkozásának* a területére esik. Dr. Takács Pál *A magyar gondolkodás első találkozása a Bibliával* című értékes munkája, dr. Kardos Albert, a nagytekintélyű debreceni irodalomtörténész, *Csokonai öszösvetségi látomásáról* írott kitűnő esszéje, dr. Zsoldos Jenő *Emancipációs motívumok lírai költészetünkben* című alapos tanulmánya, dr. Berend Bélának *Karácsony* Benőt méltató értekezése tartoznak ide.

A nagyon kis szépirodalmi területen *Bródy* László, *Timár* Magda, *Vézi* Endre és *Vasvári* István költeményeit, dr. *Wallenstein* Zoltán és *Békési* Pál verses zsoltárátültetéseit, továbbá *Sebesi* Ernő Rilke-fordítását találjuk. *Szabolcsi* Lajosnak *Az ezüst serleg* című finom és hangulatos darabja, így olvasva, ugyanúgy megragadja az embert, mint előadva az OMIKE színpadán.

Ismételjük: amit az *Évkönyv* tartalmaz, az jó és nívós. Csak az a baj, hogy az *Évkönyv* lapjairól a szépirodalom kellő szerepeltetése még mindig hiányzik. Pedig néhány valóban jó elbeszélés sok olvasót szerezhetne a sajnos, még mindig elég szűkkörű olvasótábor számára készült és jóval nagyobb publicitást érdemlő munkának.

(—ő—.)

DR. SZABÓ FERENC: AZ ELSŐ ÉV

BESZÁMOLÓ A HÉBER TANÍTÁSNYELV FELÚJÍTÁSÁNAK ELSŐ ÉVÉRŐL AZ UNGVÁRI ZSIDÓ GIMNÁZIUMBAN

Ebben a beszámolóban szó lesz: 1. a héber tanításhely történeti előzményeiről; 2. arról, hogy miért újítottuk fel; 3. miért éppen a matematikát tanítjuk héberül; 4. miféle nehézségek árán és 5. milyen eredményeket sikerült elérnünk.

A zsidó nép története folyamán több ízben elfelejtette már a héber nyelvet. Egyszer az arameus, máskor a görög, ismét máskor az arab, az újabb korban pedig sok helyütt a befogadó ország nyelve vagy egy ebből alakult nyelv (jid-dis, ladino) foglalta el a helyét. Mindannyiszor azonban, ahányszor a rázúduló pörölycsapásoktól acéllá vált zsidóság feltámadt, feltámadt vele együtt, vagy talán még előtte a héber nyelv és kultúra is. Azt a feltámadást, ezt a héber kultúra-megismerést és művelést, ezt a Szentföld felé vándorlást, hol így nevezik, hol úgy, de végigkísérte a zsidóságot egész történetén. Tanu erre az egész héber irodalom és imáink nagy része. Juda Hálévi tisá b'ávkor énekelt Cionidáitól kezdve a Hágádá „L'sáná hábáá Birusálájim“ (A jövő évben Jeruzsálemben!) imáján keresztül a mindennapi imákig.

A Szentföld felé irányuló vágy munkává válásának, valósággá levésének első lépése természetesen a héber nyelv és ezen keresztül a zsidó kultúra megismerése, megismertetése és megszerettetése. Ebben a vágyban ma is csak a *cionizmus szó és elnevezés* új. A tartalom — felépíteni egy országot az otthonukból kiűzött zsidók részére: ez a cionizmus tartalma — éppen olyan régi, mint maga a diaszpóra és mint az emberies érzés. Hogy az újabb korban a vallásos chaszid réteg egy része ennek ellene van, annak igen kézenfekvő a magyarázata: a sábbátáizmus és frankizmus csúfos kudarca után a rabbik megtiltottak minden olyan törekvést, mely újból álmódzó vagy szélhámosok áldozatává tehetné a zsidók egy részét. Azóta azonban a viszonyok lényegesen megváltoztak: a közlekedés meggyorsulásával és a földrajzi látókör kibővülésével ez a veszedelem már többé nem áll fenn, de a tilalom továbbra is él és — mint ez az ortodoxia legnagyobb hibája — ebben az esetben is megölik a törvény szellemét, hogy megtarthassák annak betűjét. Egyetlen chaszid vagy ortodox sem tudja elfogadhatóan megokolni, miért tilos a héber tanulás és tanítás, miért tilos a héber beszéd, miért tilos országot építeni a hontalan zsidóknak, de tartja magát az idejét mult tilalomhoz.

Az asszimilánsoknak a héber nyelvtanítás és a héber tanításhely ellen felhozott aggályai viszont tulajdonképpen saját, illetőleg gyermekeik lustaságának és kényelemszeretetének palástolására keresett ürügyek és sokan kimutatták már ezekről önmaguknak ellentmondó és tarthatatlan voltukat.²

A jelenkor kezdetén tehát ez volt a helyzet Európában: A zsidóság egy része asszimilációs törekvéseiben mindentől szabadulni akart, ami zsidó: vallásától, a héber nyelvtől, a zsidó történelem és a zsidó kultúra ismeretétől. Más része konzervatív maradiságában elvetette még a gondolatát is annak, hogy szellemi téren épügy lépést tartson a világ haladásával, mint ahogyan pl. vonatra ült a postakocsi helyett. Mégis sikerült a két malomkö között Szádja gáon szellemi örököseinek a modern és az ősi zsidó kultúrát összeegyeztető iskolák megalapítása³ és ezek a héber elemi iskolák és gimnáziumok hamarosan meg is szaporodtak. (Magyarországon 1920-ban alakult az első héber elemi iskola Munkácson.)

A héber gimnáziumoknak nemcsak az volt a céljuk, hogy a héber kultúrát megismertessék és megszerettessék tanulóikkal, amit — a Klebelsberg-féle terminológia szerint⁴ — talán C típusú iskolával is elérhették volna, hanem arra

¹ Szabó Ödön: Az élő zsidó történelem 217. 1942.

² Pl. Patai: Harc a zsidó kultúráért.

³ Ezeknek az iskoláknak a szervezetére nézve lásd Szabó: Mult és Jövő 32. 183. 1942. dec.

is képessé akarták tenni növendékeiket, hogy tanulmányait az érettségi után akár héber, akár magyar nyelven folytassák. Éppen úgy, amint a gödöllői francia és a sárospataki angol gimnáziumok képessé teszik és képesítik növendékeiket arra, hogy akár francia, ill. angol, akár magyar egyetemen tanuljanak tovább.

Erre a célra persze csak A vagy B típusú iskola felelhet meg, amint a gödöllői francia és a sárospataki angol gimnázium is B típusú.

Arra, hogy a tanulók héber nyelven is képesek legyenek tovább tanulni, két okból volt szükség. Egyrészt, mert az 1920 óta érvényes Numerus Clausus törvény többé vagy kevésbé, de bizonyos mértékben mindig kirekesztette és kirekeszti a zsidó ifjúságot az egyetemről, másrészt, mert történelmi kutatásokból és statisztikai adatokból megállapítható, hogy mindenütt volt és van antiszemitizmus, ahol a zsidóság lélekszáma — tömeges kitérését követő évszázadon belül (mint pl. Németországban az első világháború után) a kitértek leszármazottaival együtt — a lakosság 5—20% közt van és sehol sincs, ahol alul marad a 2%-on. A magyar zsidókérdésnek tehát csak egyetlen egészséges megoldása lehet, ha a zsidóság kétharmadrésze fokozatosan és saját-maga által megválasztott helyre kivándorol és így a zsidók létszáma 6 százalékról 2 százalékra száll le. Akár itt akar tehát valaki élni, akár ki akar vándorolni, mindenképpen érdeke, hogy olyan iskolák működjenek, melyek egyaránt képessé teszik növendékeiket arra, hogy magyar vagy héber kultúrába beleilleszkedve tanuljanak tovább. Sőt — paradoxonnak hangzik, de igaz — minél inkább akar egy zsidó Magyarországon élni, annál inkább kell támogatnia a héber nyelvű tanítást, a héber kultúra művelését és ezen keresztül a zsidók nagyobb részének kivándorlását. Körülbelül az volt az elgondolás, amely szerint tovább nem maradhattunk meg C típusú iskolának és a már régebben nyert miniszteri engedélyt felhasználva, 1942 szeptemberétől B típusú iskolává alakultunk vissza azért, hogy — egyelőre csak az I. jövő évtől kezdve valószínűleg az I. és II. osztályos — matematikát héber nyelven tanítottuk. Hogy miért éppen a matematikát választottuk, annak több oka volt: egyrészt az említett engedély a nem-nemzeti tárgyakra, így tehát a matematikára is vonatkozik, másrészt ebből a tárgyból állt rendelkezésre megfelelő nyelvtudású tanár és végül, de nem utolsósorban, mert e tárgyban okoz legkevesebb nehézséget a héber tanításhely azoknak a tanulóknak, akik héber nyelvtudás nélkül lépnek be az első osztályba. Az egész évi I. osztályos matematikában ugyanis mindössze 200 szakkifejezés fordul elő, de ezt a számot is már úgy kaptuk, hogy a „hasznoló“, „hasznóság“ kifejezéseket két szónak, az „oszt“, „osztás“, „osztandó“, „osztó“ szavakat négynek számítottuk és a mindennapi életből is aránylag kis szókinccsel szerepel csak. Más, ú. n. beszélő tárgyak, pl. történelem, földrajz tanítását aligha lehetne ilyen kis szókinccsel megoldani. Jóllehet becslés szerint ott sem kellene több szakkifejezés, de a mindennapi beszédből kellene jóval több szó. Amellett az elsőosztályos matematikai anyag olyan kicsiny, hogy bőven jut idő a megértésre és begyakorlásra lassú előrehaladás mellett is és — főleg — arra, hogy a megállapított szabályok s más effélék leírásával a nem-létező héber nyelvű tankönyv használatát feleslegessé tegyük. (A módszeres matematikatanítás a könyv használatát már amúgyis kiküszöbölte.) Más tárgyat, főképpen ú. n. beszélő tárgyat héber nyelvű tankönyv nélkül lényegesen

⁴ A Klebelsberg-féle terminológia szerint A típusú iskola az, amely minden tárgyat idegen nyelven tanít, de ahol, természetesen, a magyar nyelv és irodalom rendes tárgy; B típusú, ahol egyes tárgyakat magyarul, másokat idegen nyelven tanítanak; C típusú, ahol egy — másuttal nem szokásos — nyelvet (pl. a hébert) kötelező rendes tárgyként tanítanak és megtanítanak.

nehezebb volna héberül tanulni és tanítani, mint a matematikát, ahol a tényleges megtanulni való anyag olyan kevés, hogy kényelmes leírása amúgyis beleilleszkedik a módszeres tanítás menetébe.

A nehézségek — mert nehézségek *voltak* — kiküszöbölésére felhasználtunk ugyan minden alkalmat: helyettesítéseket, stb., de még így sem értük el az évi 128 matematika-órát, amennyire rendkívüli szünetektől meg nem szaggatott tanévben számítani lehet.

Nehézségek merültek fel ugyanis elsősorban a nem-héber elemiből jött tanulók nyelvtudásának hiányosságai miatt. Ezt a nehézséget csak egyféleképpen lehet leküzdeni: a tanulóknak ki kell egészíteniök nyelvtudásukat. Az erre való lehetőséget — legalább részben — megadja nekik az iskola a héber órákon; de ez még nem elég: sokat kell gyakorolniök, héberül beszélgetniök, főképpen nyári és más hosszabb szünetidők idején. Ebben is nyújt segédkezet az iskola a hébernyelvű — nem kötelező — séták, játékok és kirándulások rendezésével és azzal, hogy a héberül tudó tanárok héberül beszélnek órán kívül is a tanulókkal, de emellett még otthoni gyakorlás is szükséges. Itt a szülőknek kellene irányítaniök a tanulókat, hogy saját jól felfogott érdeklükben testvéreikkel és barátaikkal beszéljessenek héberül is. Nem baj, ha a szülő nem is ért meg mindent, amit ők héberül beszélnek egymás között: felesleges az az állandó ellenőrzés, hiszen ha „titkokat” akarnak beszélni, úgyszólván rá módot talál.

Lényegesen kisebb nehézséget okoz a tankönyv hiánya. Miut már volt róla szó, a mai módszeres tanítás már úgyszólván kiküszöbölte a könyvtanulást, a biflázást, a magolást; a fontosabb megállapításokat, szabályokat pedig úgyszólván leírják a tanulóknak a füzetbe. Kétségtelen, hogy egy hébernyelvű *feladatgyűjtemény* óriási könnyebbséget jelentene, egyelőre azonban anyagi nehézségei vannak ilyesfajta könyv megjelenésének, úgyhogy meg kell elégednünk hébernyelvű házi feladatok diktálásával, ill. ezt megelőzőleg a könyvből adott házi feladatok otthoni lefordításával és még ezt is mellőzzük az első osztályban a tanév elején. A fordításhoz és beszélgetésekhez — teljesen önszántukból — sokan szerettek be magyar-héber szótárt s a nélkül, hogy az iskolában ezt tanulták volna, meglehetősen ügyességet értek el a szótárkezelésben. Ezért — és a magántanulókra való tekintettel is — a feladatgyűjtemény előtt még egy magyar-héber matematikai (esetleg matematikai és természettudományi) szakszótár fog megjelenni. Ennek összeállítása már készül.

A héber nyelven tanító tanár és a héber nyelv tanára részére kétségtelenül többletmunkát jelent a nem-magyar tanítási nyelv (de ez, persze, nem lehet ellenérv a héber tanítási nyelv ellen, mert hiszen ott kezdődik az ember, amikor ideáljáért, pl. zsidóságaért áldozatot tud hozni, akár pénzben, akár munkában), mert hiszen alaposan össze kell egyeztetniök haladásukat. Legcélszerűbb lenne e két tárgyat egy tanár kezébe adni s csak a tanulók látták kárát, hogy ez nem történhetett meg. Mindkettőnek el kell (vagy legalább is kellene) térnie a tankönyvadtá sorrendtől. Ez a tankönyvtől — és nem a tantervtől — való eltérés egyrészt úgy nyilatkozik meg, hogy egyes dolgokat — pl. számneveket — a héber tanárnak jóval előbb kell vennie a szokásosnál, másrészt, hogy a begyakorlásban a matematikában is használatos kifejezéseket — pl. háromszög, terület, egyenes, görbe, merőleges, vízszintes, függőleges, felező, oszt, vonalat húz, stb. — kell sűrűbben szerepeltetnie s pl. a melléknév-egyeztetést nemcsak a *nagy asztal, kis könyvszerű* példákban, hanem függőleges fal, vízszintes padló, egyenes ceruza, görbe vonalzó, nagy háromszög, kis terület, stb. kifejezéseken is kell — vagy inkább kellene — begyakoroltatnia. Ugyanígy az igeragozásnál sem elég az agyonúnt *csinálók, irok, ülök*, stb. igéken gyakorolni, hanem ilyesféléken is, mint pl. összeköt (két pontot), (vonalat) úz, számol, kiszámít, mér, metsz, stb.

A matematika tanárának viszont úgy kell megszabnia az anyag sorrendjét, hogy egyszerre ne torlódjék sok szakkifejezés. Többek közt ezért is kell pl. a geometria tárgyalásánál a tankönyvtől eltérőleg nem a testből, hanem a pontból mint legkisebből kiindulnia, éppen úgy, mint a számtanban is az 1-től, a legkisebb természetes számtól kez-

dünk számlálni. (Hogy ez a felépítés didaktikailag is helyesebb mint a tankönyvé, az más lapra tartozik.)

Ezeket a tanár, ill. tanárok részéről támadó nehézségeket azonban aránylag könnyű elhárítani, mert nem elvi nehézségek, hanem csak munkatöbbletet jelentenek s azt is csak egyszer: a tanmenet elkészítésekor.

A harmadik tényező, ahonnan nehézség származhatik: a szülők. Nem a gyermek kényelemszeretetét palástolgató és minden józan megfontolás ellenére a héber tanítási nyelvet ellenző szülőkről van szó — mert ilyen is akadt egy-kettő az osztályban — (ezekre a Hágádá szava vonatkozik: „llu hájá sám, ló hájá nigál“, ha ő lett volna ott, a szenvedésben, nem szabadult volna meg), hanem a túlbuzgókról. A legtöbb szülő ugyanis — főleg elsőkben és legalább is elvben igen helyesen — ellenőrzi gyermeke munkáját, kihallgatja, átnézi feladatait stb. Néha ugyan többet árt ezzel, mint használ, mert a kihallgatás kedvéért magolásra, biflázásra szoktatja a tanulót, noha ez fölösleges és értelmetlen munka, illetőleg házi feladatai önálló elkészítéséről szoktatja őt le. A héber tanítási nyelv szempontjából az otthoni foglalkozás annyiból támaszthat nehézséget, hogyha otthon magyarul számoltatják a tanulót és kérdezik ki tőle a lelkét, az iskolában pedig héberül: az *asszociatív* gátlás miatt sem így, sem úgy nem fogja tudni. Persze, nem merül fel ez a probléma ott, ahol héberül tudó instruktor foglalkozik a gyermekkel. Ahol pedig instruktorra nincs szükség, vagy nincs anyagi fedezet, ott számoltassa csak a szülő héberül a tanulót. A leírt eredményből azután úgyszólván tudja ellenőrizni, hogy jól számolt-e vagy sem, esetleges magyarázatában pedig használja a héber szakkifejezéseket: mondjon háromszög helyett *m'sulás-t*, trapéz helyett *trapecijá-t*, stb. (A szakkifejezések a tanuló betűrendes szótárában megtalálhatók.) Ez ugyan csak félmegoldás, de az asszociatív gátlást nagy mértékben csökkenti s így nem támasztja a tanulónak felesleges nehézségeket.

Ezek a nehézségek támadtak év közben és ezeket sikerült a fent vázolt módon többé-kevésbé elhárítani. Néhol ugyan a közönyösséggel párosult kényelemszeretet vagy hiúság, nehezen — vagy egy esetben előfordult, hogy éppenséggel nem — engedte magát rábeszélni a nehézségek elhárítására irányuló teendő vállalására, de az osztály túlnyomó többségével sikerült a kitűzött célt alaposan megközelíteni. Az osztály matematika-tudása semmivel sem alacsonyabb — sőt szerencsésebb szellemi összetételének megfelelően magasabb nivójú, mint azé az osztályé, amelyben annak idején magyar nyelven tanítottam ezt a tárgyat. Héber nyelvtudásuk átlagban véve sokkal magasabb, mint a II. vagy a III. osztályosoké, bár még mindig nem beszél folyékonyan és hibátlanul az egész osztály. Egyet azonban — két-három tanuló kivételével — elért az osztály minden tagja: a héber nyelv és ezen keresztül a zsidóság szeretetét. Héberül-beszélni-tudásukból következik egyrészt, hogy az egyszerűbb nyelvű hétköznapi és szombati imákat megértik, aminek az eredménye, hogy — bár nem kötelező — rendszeresen jár szombatonként templomba az osztálynak kb. fele, másrészt, hogy nem hangzik fülüknek idegenül a zsidó név s rabbi Akiba mondáiból és más zsidó elbeszélésekből — amiket rossz idő esetén a kirándulásokat pótló játékdélutókon, helyettesítési órákon s más hasonló alkalmakkor szoktak meghallgatni — közel jutnak a zsidó multhoz s ezzel önérzetes és öntudatos, de nem feltűnésre vágyó zsidókká nevelődhetnek.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk tehát a következőket: 1. Történelmi szempontból nézve a héber nyelv feltámadása magától értetődő folyamat, ami akkor is megy a maga útján, ha mi kikapcsolódunk belőle, legfeljebb a mi kárunk lesz, ha lemaradunk a haladó szekérről. 2. A tanulók egyéni szempontjából ítélve, továbbtanulási lehetőségük jóformán egyetlen módja, ha B típusú iskolát végeznek, azaz egyes tárgyakat héber, más tárgyakat magyar nyelven tanulnak. 3. Ilyen héber nyelven tanítandó tárgyként legalkalmasabb, mert legkevesebb nehézséget okoz, a matematika. 4. A támadó nehézségek távolról sem elháríthatatlanok és végül 5. az elérhető eredmény tudás tekintetében megüti a C típusú iskolák mértékét, nevelő hatás szempontjából pedig felülmúlja azt.

LOHR MÁRIA

„KRONFUSZ”

VEGYTISZTÍTÓ ÉS KELMEFESTŐ

GYÁR ÉS KÖZPONT:
VIII., Baross-utca 85. sz.
Telefon: 130-237, 144-302.

PAP KÁROLY: VIHAR TÁMÁNBAN

— Hagyjad, — mondotta, — nem akarok figyelni többé semmire sem.

Mikáél tehát elhallgatott, s a folyót kérte magában: — Te beszélj neki olyasmit, amit jobb hallgatnia, mint engem, s nem oly fáradságos...

Áhelnak azonban a folyó beszéde sem tettett.

— Jaj, — mondotta, — kérlek unokám, csinálj valamit, hogy ne süsögjön ez a víz anyyira! Mert mindez csak elkergeti már a halál angyalát...

Akkor Mikáél leszállt a vízbe. Víziúszópót hozott, s azzal betömte lágyan, gyöngéden Áhel füleit.

— Ab, — gondolta, — a folyó vize nem kell neki. De talán majd a tenger vize. Az másképen beszél, mint a folyó, s inkább csak ringat.

Ekkor a nap kezdett erősen sütni. S megint kérte Mikáélt:

— Kérlek, kedves unokám, hozz valamit, amivel elfedhetném szemeimet, mert a nap már csak a halál angyalát riasztgatja tőlem.

Akkor Mikáél megint a vízbe merült és lapos kivájt kavicsokat hozott onnét. — Jaj, — gondolta, — én zárjam le követ a szemét?

De Áhel bízta:

— Tedd csak őket a szememre...

Mikáél megtette s miután Áhel sokáig se nem szólt, se nem mozdult, Ben-Korban odahajolt Mikáélhoz:

— Hívja már a halál angyala, de a lélek nem szívesen megy. Bujdosik ilyenkor, amíg még lehet. A fül a szemhez, a szem a szájhoz küldözgeti, a száj a kézhez, a kéz a lábhoz, legtovább türi őt a szív, de midőn már ez sem türi, akkor mennie kell. Nem szívesen megy, mert borzad a nagy úttól.

Még egy ideig elbeszélgettek a halászok a lélek kiszálásáról s a halál angyaláról, aztán az éjszakai virrasztás elálmosította őket, elbóbiskoltak.

Így értek le a tóra. Ott a halászok kiszálltak s miután Ben-Korban megosztotta családjával a kenyeret, majd megmutatta Mikáélnak a rozszant bárkát, amelyen a betegek s a haldoklók szoktak a vízen ringatózni, egy horgot s egy lapos követ s rőzsét adott neki, hogy halat süthessen majd magának, ha megéhezik.

Így evezett ki a tóra Mikáél nagyatyjával, Áhellel beljebb, egyre beljebb. Látott a messzi távolban egy fényes csíkot, oda evezett, mert ott nagy a csönd, a fényesség, s a víz ringása lassú.

Midőn odaértek, Mikáél a vízre hagyta bárkájukat. S minthogy Áhel sem mozdulni, sem szólni nem akart, így kérdezte:

— Megengedné-e, nagyisztességű nagyatyám, hogy kérdezzek tégedet: mit érzel? Jól tettem-e, hogy kihoztalak téged ide, vagy csak megtévesztett engem a Szétszóró? — S föléje hajolt nagyatyjának s leste őt erősen.

Áhel ekkor lassan lejtette szeméről a köveket s a kövek mögül oly tekintettel nézett Mikáélra, hogy ez alig tudot ráó-merni nagyatyja régi szemeire:

— Nagyobb a te hited, mint ez a víz, — mormolta, — több a te hited, mint amennyit ez a víz használhat nekem.

— Itt megint megrázkódott s egymásután három maréknyit vetett ki belsőjéből, s ez sötét volt, mint az eleven iszap.

Ekkor hirtelen szél támadt.

— Ah! — örvendezett Mikáél. — Hallod-e a Szétszórót? Megyek én is veled, elvisz ő bennünket együtt Jahvhez!

Ekkor a szél oly hevesen táncoltatta meg a bárkát, hogy az felágaskodott, s Áhelt belehullajtotta a vízbe s ahogy Mikáél utánvetette magát, ekkor, mintha egyszerre még haragosabbá vált volna a Szétszóró, felkavarta Áhellel és Mikáéllal együtt a habokat, szétválasztotta őket s Áhelt a part felé vitte.

Mikáél minden erejével igyekezett, hogy utolérje nagyatyját, hogy még egyszer megfoghassa őt, még egyszer megnézhesse az arcát.

A hullámok visítva kapaszkodtak a Szétszóró köntöskébe, mint a gyermekek, mikor ajándékért cibálják anyjuk köntöse alját. A vihar húzta-cipelte magával őket egyideig, aztán lerázta őket nevetve s felfelé rohant az égre, mintha onnét akart volna nekik ajándékot adni. Hirtelen leszedte az égnek világoskékjét s belevetette a habokba.

A kifosztott ég alatt erősen integettek a halászok Mi-

M. Antokolsky

káé felé. Ben-Korban már esónakjára szállt, hogy segítsen a gyerekeknek, aki a habok közt hol itt, hol ott tűnt el. Már vagy háromszor kiszakította öleléséből Áhelt, s tova vitte. Mikáél kétegybeesetten látta, amint nagyatyja merev testét feldobta magasan a hullám, s ő megint hiába nyújtotta ki utána kezeit:

— Add nekem, Szétszóró, add nekem!

Ez azonban nevetett rajta:

— Őt viszem el, nem tégedet!

Akkor előreszaladt a Szétszóró. A habok engedelmesen követve őt, egyik a másiknak dobta Áhel testét, s így sodorták ki a partra.

Mikáélt a fáradságtól s nyomorúságtól elaléltan Ben-Korban halászta ki a habokból.

*

Áhelt a halászok a saját sírbarlangjukban temették el.
— Ah, — mondotta Mikáél, — hiába akartam magamat adni helyette.

A halászok pedig így szóltak:

— Hadd nyugodjon egy sártaposó is a víztaposók közt...

Mikáél még sokáig akart ülni a sírbarlang szájánál, de a halászok haza küldték:

— Várnak szüleid.

Akkor felkelt, kezet esókolt a halászoknak s így búcsúzott:

— Elmegyek... — mondotta, de azért fogok én még rajtatok sokat gondolkozni...

S ment, hogy megossa szüleivel a sár igáját...

(Vége)

ÁCHÁD HÁÁM: „VÁLASZÚTON”

ÁL PÁRÁSÁT DERÁCHIM, VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK. FORDÍTOTTA HERSKOVICS FABIÁN DR. JAVNE KÖNYVEK 14.

Válaszúton címet viseli Áchád Háám cikkeinek gyűjteménye, amely csaknem tíz esztendő alatt különböző időben jelent meg a múlt század végén és a századforduló első éveiben (1895—1904.) A nagy kultúrfilozófus ezt a címet adta azoknak az írásainak, amelyek megjelenésükkor különböző folyóiratokban láttak napvilágot és ezzel utalni akart arra a történelmi fordulóra, amely elé a gettóból kiszabadult zsidóságot a *haszkava*, a művelődés, az érvényesülési lehetőség, egyszóval az asszimiláció állította. Mikor időszerűbbek ezek az írások, mint ma, amikor újra, vagy még mindig *válaszúton* vagyunk, vagyis sorsfordulat elé érkezünk? De a helyzet nagyon megváltozott azóta! A keleti zsidóság reservoir-ja az elmúlt évek történelmi eseményeiben eltűnt. A világ zsidóságának súlypontja az óceánon túlra ment át és a mostani náború megszűntével kétezer év óta nem érzett súlyosság időszerűségével vetődik fel az Erec újjáépítésének követelménye.

Áchád Háám-nak gondolatai nem ismeretlenek a magyar zsidóság előtt, nemcsak azért, mert kiváltságos néhány száz ember héber eredetűben vagy németül olvasta írásait, nemcsak azért, mert már gyűjteményes kiadásban is megjelentek nálunk (1931-ben), azért sem, mert a *Javne*-könyvek sorozatában is olvastunk belőlük (Az *eszme Kovácsai* kötetben), hanem azért, mert hirdetői, apostolai révén ezek a gondolatok *felszívódtak a zsidóságról vallott közigazságok közé, olyannyira, hogy ma már csak a céhbéli irodalomtörténész és szociológus tudja megmondani, hogy ez vagy az a gondolat Áchád Háám-tól származik-e.* Az, hogy a XIX. században, a gettó megszűnésével a zsidó népi műveltség végzetes hanyatlásnak indult és a felszabadult erők idegenbe vándoroltak s a zsidóság számára elvesztek, — hogy a zsidó reneszánszmozgalom legértékesebb része a zsidó szellem újjászületése, amelyben harmoniában kell lenni az általános műveltségnek a zsidó lényeggel, — hogy a zsidóság kiváltságai, tudósok, művészek, alkotók csak idegen oltárokon áldoznak és a zsidóság számára nem teremtenek..., — ezek ma már a köztudatban élnek, de Áchád Háámnak köszönhetjük, hogy ezeket az igazságokat ismerjük és hogy ezek alapján célkitűzéseinket helyesen tudjuk megfogalmazni.

Elvezetés olvasmányt kapott a magyar zsidóság ebben a könyvben. Az áchád-háámi eszméket és gondolatokat nem dióhéjban, hanem felépítésüknek teljes pompájában élvezhetjük, amelyekben keresztül mai zsidó létünk gyökeréig láthatunk. Érdekes tudomásul venni, hogy Áchád

KISS JÓZSEF centenáriuma alkalmából összes költeményeinek I., II., III. kötetét fűzve, az összeg előzetes beküldése esetén portóval együtt 18 pengőért, kötetenként 6 pengőért megküldi Bauerné Kiss Erzsébet, Budapest, VI., Szondy-utca 94 a.

Háám nem volt a népi emancipáció mellett, (amely t. i. az egyéni emancipáció helyébe jonne), azt a gyakorlatban keresztülvihetetlennek és céltalannak látta (63. old.). Az anyagnak és szellemnek egymáshoz való viszonyát a világirodalomban talán senki sem jellemezte jobban, mint a zsidóságnak ez a nagy gondolkodója (*Bászár vöruách tanulmányában*) és ebben egyúttal meghatározta a zsidó szemléletét lényegét: „— *ha valaha — mint reméljük — Izrael harmadszor is megkapja államát, alapvető tanítása az lesz, hogy sem az egyéni, sem a nemzeti életben ne semmisítsük meg a testet a szellem nevében és ne is uralkodjunk a test a szellem felett, hanem emelkedjék magasra mind a kettő: a test a szellem segítségével*” (52. old.). Áchád Háám volt az első, aki meglátta, hogy a zsidóság fennmaradásának alapja a zsidó szellemből fakadó történelmi öntudat, éppenúgy a zsidó talajból kinőtt általános műveltség, amely megszünteti az ellentétet a zsidósághoz való ragaszkodás és az egyetemeség között. Az ő filozófiai magaslaton álló politikája világította meg, hogy a cionizmus igazi jelentőségében sokkal szélesebb, mint egy politikai mozgalom: *a zsidósághoz való ragaszkodás kifejezési formája, amelyhez mindenki tartozik, aki a megsemmisítő asszimilációt ellenzi.*

Áchád Háám a zsidóság klasszikusai közé tartozik. Írásainak lényege, igazságai örökértékűekké emelkedtek, de az egykori aktualitások mulandóak. Ezért a kötet olvasásakor sokszor éreztem azt, hogy *irodalomtörténeti antológiát* forgatok, amit tanulságosan vehet mindenki a kezébe, aki a zsidóság modern szellemtörténetéből akar tanulni.

A fordítás kitűnő és az eredeti szöveg zamatoságát érzékelteti.

Dr. Munkácsy Ernő

BRÓDY LÁSZLÓ:

EMLÉKEZÉS OG KIRÁLYRA

Hallottatok Og királyról?

Minden, ami szép és drága,

az övé volt egyszer régen.

Básán volt az ő országa.

Ő volt, ő az óriások

fejedelme és vezére.

Kilenc sing volt ágya hossza,

négy sing volt az ágya széle.

Népe csupa óriás volt,

óriásfi, óriáslány.

S lám, már nem is tudja senki,

hogy volt egy szép ország: Básán.

Básánbeli Og királynak,

annak sincs már híre-hamva,

térkép sincsen, mely mutatná,

merre volt a birodalma.

Tanu sincs, ki tudna róla,

hol volt, hol nem, volt-e tényleg?

Meghaltak az óriások,

de a óriások ma is élnek.

Ú J K Ö N Y V E K

KANIZSAI ERNŐ: A LIBERÁLIS ZSIDÓSÁG. (Különlenyomat a Libanon 1943, I. számából.) Az illusztris szerző megállapítja, hogy a zsidóság lényege: a kinyilatkoztatás. A szertartások és szokások csak eszközök és csak annyit érnek, amennyire a lényeg szolgálatában használhatók. A lényeg, illetőleg a kinyilatkoztatás mivoltát pedig az egyén vallásos lelkiismerete dönti el.

A dolgozat egy őszinte meggyőződés őszinte megnyilatkozása. Az őszinteség azonban lehet az igazságosság fokmérője, de nem az igazság kritériuma. Az igazság abszolút szükségképpenség, amelynek érvénye független az egyéni elgondolástól. A kinyilatkoztatás igazságát nem az egyén belátása teszi igazzá. Nem azért igaz a kinyilatkoztatás ténye, mert egy valaki azt elfogadja, hanem azért kell elfogadnia, mert igaz. Egy szabály, egy törvény vagy parancsolat kinyilatkoztatott voltát nem a halandó ember állapítja meg. Ő alázatosan elismeri annak, mert isteni eredete axiomatikus igazság. A szertartások és előírások kötelező voltát nem A. Geiger vagy H. Cohen egyoldalú vallásszemlélete dönti el, hanem Maimuni Mózes, aki nemcsak a bölelet útján tétován-járóknak adott Útmutatót, hanem „Erős kéz”-zel vezette az előírások labirintusában bizonytalanul tapogatózókat is. A vallásos zsidóság nem J. Jacobsontól, hanem Iszerlesz Mózes-től tanul, aki nemcsak a *Torath haolah*, stb. böleleti műveit hagyta reánk, hanem a szertartások *Terített asztalát* is értékes glosszáival fűszerezte.

Dr. Grózingér M. József

KÖLTŐK KÓRUSA. *Antológia, Budapest 1943.* A meglepően érett életszemlélet és a kétségtelen tehetség közös útján találkozott össze hét fiatal magyar-zsidó költő és író. Alkotó munkájuk néhány darabját Komlós Aladár elismerő ajánlásával mutatják be a *Költők kórusa* c. szemelvénygyűjteményben. Valamennyi azonos szociológiai feltételek mellett indul el s egy sem akad közöttük, akit ne ejtett volna meg a költői szépség varázsa. Érzik, hogy közük van az élet rejtélyeivel és hogy a költői forma csak megnöveli hangjuk akusztikáját. *Bálint* Ákosban az elfojtott akarát forrongása lüktető erővel jelentkezik, *Major Ottó* verseiben a hangulatfestő strófákat emelnők ki, *Aczél Tamás*ban a dús színezés, *Földi Sándor*ban a pillanatörögzés közvetlensége fog meg, *Stein Imre Búcsú* c. látomásos költeménye a kötet egyik legszebb verse s tudva, hogy a fiatal költő már halott, megdöbbenőnek érezzük a lelki hátteret, *Méray Tibor Saul*-drámája — *Csepreghy Ferenc* után hat évtizeddel — a pátosz erején újítja meg az első király tragédiáját, *Gárdos Károly* a keleties novellában mutat síluskészséget. A könyvet *Schönberger György* illusztrációi díszítik. A rajzok hatásos gondolatbontó távlatot adnak a versekhez.

—s—ő

BEÉRKEZETT KÖNYVEK. *Antal Márk Emlékkönyv.* Szerkesztette dr. Weinberger Mózes. Kolozsvár, 1943. — *Salamon László:* Ember, hol vagy? Verseik. Cserépfalvi kiadás. — *Falusy Nándor:* Két év naplója. 1942. Szerző kiadása. — *Szabolcsi Lajos:* Rejtélyes utazás. Budapest, 1943. — *Marton Ernő:* Palesztina és a nagyvilág. Kolozsvár 1943.

HOFFMANN MÓR: TIFERETH MÓSE, BUDAPEST 1943. A mű két részre oszlik. Az első rész főleg irodalomtörténeti szempontból érdekes és tanulságos. Szerző jól megválogatott források alapján ismerteti *Jakob Támnak*, a középkori zsidóság egyik legnagyobb egyéniségének családi vonatkozásait, tanulási módszerét, célkitűzéseit és a zsidóság érdekében hozott intézkedéseit. Világos és jól érthető héber stílusban ecseteli e nagy ember erényeit, egyéniségét és jelentőségét, különböző szempontból vizsgálva. Majd, R. Tám öregségének történetét közli, tömören, vázolván azt a rossz állapotot, amelyben a francia zsidóság a második keresztes hadjárat idejében volt. Maga R. Tám is komoly életveszélybe került, megmenekülését az isteni gondviselés egyik csodás megnyilvánulásának köszönhetette. A szerző rávilágít arra az érdekes jelenségre, hogy R. Tám legjelentősebb munkáját éppen ezen izgalomtelt időszakban írta. A mű főrésze a R.

Tám előírása szerint készítenő Tefilinnel kapcsolatos kérdéseket tárgyalja részletesen. A munka haláchiikus szempontból is értékes, amennyiben megtalálható benne szinte minden a Tefilinnel kapcsolatos probléma. Szerző nehéz feladatra is vállalkozott, amikor egy egészen ritka, feltűnő és sajátos jelenséget akar megmagyarázni. Ugyanis teljesen értetlenül állunk azzal a ténnyel szemben, hogy R. Tám az általánosan elfogadott és tradícióval bíró Tefilin-készítési módot helytelennek nyilvánítja, ami egyben azt is jelenti, hogy a zsidóság szerinte hosszú évszázadokon át szabálytalanul járt el a Tefilinnel kapcsolatos micvát illetően. A mű igazolja szerzőnek a rabbinikus irodalomban való kiváló jártasságát és az érdeklődők számára tanulságos. *Dr. Róth Ernő*

JÓLESZ LÁSZLÓ: AZ ŐSZÖVETSÉG REJTVÉNYEI. (Bölcsészdoktori értekezés. Bpest, 32 o.). A Szentírás nemcsak az egyszerű zsidó ember örök barátja, hűséges útitársa és meghitt vigasztalója. Megtalálja benne az érdeklődésének megfelelő tárgyat a tudományos gondolkodás iránt fogékony, módszeresen dolgozó zsidó elme is. Ezt a tényt bizonyítja ez a szellemes és ötletes tanulmány is, mely az Őszövetség rejtvényeinek kutatását, megfejtését és magyarázatát tűzte ki célul. A munka három fejezetre tagolódik: az első részt azok a rejtvények alkotják, amelyeket az Őszövetség valóban közöl. A második rész azokkal a rejtvényekkel foglalkozik, amelyekre a Szentírás csak utal, de szövegüket más forrásból ismerjük. Végül a tanulmány harmadik része a rejtvény szakkifejezéseinek elemzésével foglalkozik.

Természetes és elkerülhetetlen, hogy az értekezés a kidolgozás folyamán a szövegmagyarázat síkját ne sűrölje. Ha például *Jakob* áldását úgy olvassuk, hogy az egyes törzsfőkre vonatkozó versektől elhagyjuk azok neveit, könnyen kapunk olyan rejtvényeket, amelyeket *Jakob* ad fel fiainak a következőképpen: ahelyett, hogy nevükön szólítaná őket, elmond egy találó mondatot, és akire ez illik, odaáll atyjához, hogy elayerje az áldást. Álhatalan, mint a víz: *Rubén*, *Erőszak* eszközei az ő fegyverük: *Simon* és *Lévi*. *Oroszlánkölyök*: *Juda*. *Tengerparti*: *Zebulon*. *Csontcs szanár*: *Issakhár*. *Szarvaskigyó*: *Dán*. *Hadakozó*: *Gád*. *Kövékenyerű*: *Asér*. *Gyorslábú szarvas*: *Naftáli*. *Termékeny fa*: *József*. *Ragadozó farkas*: *Benjamin*. A szerző gondosan összegereblyézte a Szentírás végtelenségbe terjeszkedő, örökzöld mezejéről a rejtvényeket. Különösen *Salamon király* és *Sála királynőjének* fejtűző rejtvényeiből mutat be lőszógesen szemelvényeket. Például: víz, mely oltja a szomjat és nem fakad sem égből, sem földből: mi az? A szép és ravasz királynőnek ezt a furfangos kérdését *Salamon király* *Gábrriel* angyal segítségével megfejti: a paripa verítéke, az egyetlen állati verjték, amely oltja a szomjat, mivel édes.

Dr. Jólesz László nem elégedett meg annyival, hogy az eddigi eredményeket bíráló nélkül összeszedje, hanem minden esetben összehasonlította az egyes kutatók elméleteit, ha azok eltértek egymástól s rámutatott olyan helyekre, amelyekkel eddig nem foglalkoztak, mint rejtvényekkel, noha azok (*Jakob* áldása stb.). *Gervai Sándor*

AZ ŐSZI KÖNYVPIAC ESEMÉNYE!

VARNAI ZSENI és PETERDI MÁRIA regénye:

Mint viharban a falevél

Ezt a könyvet mindenkinek olvasnia kell!

Ára fűzve 15.— P, kötve 18.— P. Kapható minden könyvkereskedésben és a szerzőnél. Vilmos cs.-út 52. I. 7.

VALAMENNYI ITT ISMERTETETT

ÉS MEGEMLÍTETT
KÖNYV KAPHATÓ

GONDOS SÁNDOR

modern zsidó könyvesboltjában.
BUDAPEST, VI. KERÜLET,
ANDRÁSSY-ÚT 53. T.: 425-828.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

GORDIN: ANYASZIV. (Az Omike Művészakció előadása.) *Gordinnak* ez az eredetileg „Mirele” című színműve olyan problémát dolgoz fel, mely nálunk, nyugati zsidóknál inkább a *kitétek* problémája szokott lenni. Ha gazdag, kitért zsidófiúk elszegényedett arisztokrata lányokat vesznek feleségül, rendszerint úgy járnak, mint *Mirele* asszony, aki nagy zsidó tudós elszegényedett (és elközön-ségesedett) családjába házasítja be a fiát, hogy így egyesítse a vagyont a származással, a «parnoszo»-t a «jihesz»-szel. Hogy ezt a darabot igazán élvezni tudjuk, ismerni kell a miliőt, melyben *Gordin* alakjai élnek és azt a sajátos levegőt, mely a keleti zsidók világát — szemben a miénkkel — fölényes, külön, szuverén zsidóvilággá teszi. Sajnos, a rendezés adósunk maradt a darab levegőjével. Társadalmi színműként adja a darabot, azt hangsúlyozván benne, ami általánosan emberi. Az író érdeme, hogy még így is hat a «Mirele», mint az anyai szeretet és emberi emelkedettség melegszívű dicsőítése. Az előadás igen jó. *Róbert* Mária bár inkább „Mária”, mint „Mirele”, a nem egészen nekivaló szerepben is bebizonyítja, hogy nagyon jó színésznő. De jók a többiek is. *Szigeti*, *Simai*, *Solt* Ibolya, *Faragó* Panni, *Vidor* Ferike és a kisebb szereplők is. A közönség érezhető szeretettel fogadta a darabot, melyet *Gellért* Lajos fordított magyarra. (s. i.)

A BOSNYÁKTÉRI TEMPLOMKÖRZET KULTÚR-DÉLUTÁNJA. Nagysikerű műsoros kultúrdélutánt rendezett a *Bosnyáktéri Templomkörzet* november 7-én a Pesti Izr. Hitközség dísztermében. *Bokor* Adorján körzeti elnök beszámolt megnyitójában a Körzet sokrétű munkásságáról, majd a művészi számok egész sora következett *Bartos* Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja, *Sik* Olga operaénekesnő, *Szigeti* Jenő színművész, *Hütter* Pál gordonkaművész, *Fehér* Pál operaénekes stb. szereplésével. Különösen nagy sikere volt dr. *Bernáth* Miklós körzeti rabbi előadásának, melynek *Kommentár a 137. zsoltárhoz* volt a szerény címe. Poézis és lendület, zsidó irodalom- és történelismeret, tudás és elmélyülés, jeles szónoki tehetség és előadóművészet mutatkozott meg *Bernáth* Miklós dr. előadásában. A körzeti *Ifjúsági Csoporthoz* munkájáról dr. *Scher* Tibor rabbi-titkár számolt be szép szavakkal. A kultúrdélutánon nagyszámú közönség volt jelen.

SZABOLCSI LAJOS TEMETÉSE. Impezáns részvét mellett temették el november 14-én *Szabolcsi* Lajost, a magyar zsidó ujságírás és szépirodalom nagy halottját. A rákoskeresztúri zsidó temető ravatalos terme zsúfolásig megtelt a gyászoló közönséggel, melynek soraiban ott volt a magyar zsidó közélet minden számottevő egyénisége. *Abrahámsohn* Manó főkántor gyászszóltára után dr. *Groszmann* Zsigmond főrabbi, *Stern* Samu, az Országos Iroda és a Pesti Izr. Hitközség elnöke, *Steiner* Marcell a Pesti Chevra Kadisa elnöke, dr. *Csergő* Hugó főjegyző, az OMIKE kultúrtaácsának elnökhelyettese és dr. *Ballagi* Ernő méltatták *Szabolcsi* Lajos érdemeit a magyar-zsidó közélet, a magyar-zsidó ujságírás, a magyar és a magyar-zsidó irodalom terén. *Abrahámsohn* Manó főkántor mélyeséges *El Mólé Rachamim*-ja után dr. *Groszmann* Zsigmond főrabbi mondott még a sírnál rövid könyörgő imát, majd a koporsót leeresztették a sírgödörbe. Édesapja, *Szabolcsi* Miksa sírjának közvetlen közelében nyerte *Szabolcsi* Lajos örök nyugvóhelyét.

Az *Izraelita Magyar Irodalmi Társulat* november 28-án tartotta *Kiss József*-emlékülését a Pesti Izr. Hitközség székházának dísztermében. *Wertheimer* Adolf színvonalas elnöki megnyitója után *Turóczi-Trostler* József tartotta meg mélyenszántó előadását *Kiss Józsefről*. *Ascher* Oszkár *Kiss József*-verseket adott elő. A termet zsúfolásig megtöltő közönség figyelemmel hallgatta az előadásokat.

KISS JÓZSEF-CENTENNÁRIUM A SZABADEGYETEMEN. Méltóképpen ünnepelte meg a hivatalos zsidóság *Kiss József* születésének százéves fordulóját. A költő születésnapján, november 30-án megkoszorúzták a Kerepesi-temetőben lévő *Kiss József*-sírt, ahol *Szép* Ernő tartott emlékbeszédet. Délután a Hősök-templonában *Groszmann* Zsigmond főrabbi emlékbeszédével gyászistentisztelet volt, míg ugyanaznap estjén a P. I. H. Szabadegyeteme szentelte ünnepélyes megnyitó előadását *Kiss József* emlékének. A Szabadegyetem megnyitó előadásán *Stern* Samu mondott ünnepi beszédet, *Csergő* Hugó pedig érdekes, egyéni szempontokban bővelkedő irodalomtörténeti tanulmány keretében mutatott rá *Kiss József* helyére a magyar és zsidó irodalomban. A megnyitó beszédet dr. *Pető* Ernő mondta, *Beregi* Oszkár pedig *Kiss József* ódáját szavalta, «*A naphoz*».

DR. GUTTMANN MIHÁLY SÍREMLÉKÉT FELAVATTÁK. November 14-én avatták fel a rákoskeresztúri temetőben dr. *Guttman* Mihálynak, a Ferenc József Orsz. Rabbiképző Intézet egy éve elhunyt világhírű igazgatójának síremlékét. A magyar zsidóság vezető egyéniségei zárandokoltak el dr. *Guttman* Mihály síremlékéhez, melyet az özvegy, a gyermekek és a felekezeti kegyelelte állított. Az énekkar és *Abrahámsohn* Manó főkántor gyászéneke után dr. *Groszmann* Zsigmond főrabbi, *Stern* Samu, az Orsz. Iroda és a Pesti Izr. Hitközség elnöke és dr. *Boda* Ernő, mint a Rabbiképző Intézet vezérelőbízottságának elnöke avatták fel dr. *Guttman* Mihály síremlékét és méltatták a világhírű tudós, Izrael nagy tanítómesterének örök érdemeit.

SAUL CSERNICHOVSZKY MEGHALT. A semleges államokból érkező jelentések szerint a palesztinai rádió közölte a szomorú hírt, hogy *Saul Csernichovszky*, korunk egyik legnagyobb héber költője Jeruzsálemben meghalt. A zsidóság e nagy fiának halála gyászba borította Erec Jisráél zsidóságát. *Csernichovszky* életéről, művészetének gazdagságáról és költészetének eredetiségéről a *Múlt és Jövő* legközelebb fog részletesen megemlékezni.

DR. KÓSA MÁRTON HALÁLA. Dr. *Kósa* Márton, a Pesti Izr. Hitközség ny. középiskolai vallásánára 72 éves korában Budapesten elhunyt. Temetése november 4-én volt a rákoskeresztúri temetőben, ahol pályatársak, tanítványok, tisztelők nagy serege adta meg dr. *Kósa* Mártonnak a végtisztességet. Dr. *Groszmann* Zsigmond főrabbi, dr. *Rosenák* Miksa előjáró, dr. *Schwarz* Benjámin szakfelügyelő, *Kubinyi* Bertalan, az Eötvös József-gimnázium igazgatóhelyettese és a volt tanítványok nevében *Verebély* György búcsúztatták dr. *Kósa* Mártont, aki négy évtizeden át áldozatos hűséggel végezte zsidó nevelőmunkáját és mélyítette el a zsidó vallásos érzést a pesti zsidó középiskolás diákság lelkében.

WEISZ GÁBOR HALÁLA. *Weisz* Gábor, a pécsi izr. hitközség ny. főtitkára az elmúlt hónapban 86 éves korában elhunyt. *Weisz* Gábor előzőleg pedagógiai téren működött, majd a hitközségi és községkerületi adminisztráció terén szerzett nagy érdemeket. *Weisz* Gábor költő is volt, aki versben, prózában és műfordításban fejezte ki lelke vallásos és hazafias megrezdüléseit. Temetésén, melyen az egész város résztvett, dr. *Wallenstein* Zoltán főrabbi, dr. *Greiner* József hitk. elnök, dr. *Flesch* Ármin mohácsi főrabbi és dr. *Boros* István székesfehérvári rabbi búcsúztatták a pécsi zsidóság nagy halottját.

AZ ÚJVIDÉKI IZR. HITKÖZSÉG osztatlan nagy részvétel mellett kísérték utolsó útjára vasárnap délután *Lustig* Reginát, az újvidéki izr. hitközség közszeretben és köztisztelőben álló érdemes elnökének és a Magyarországi Országos Tanács kiváló tagjának, dr. *Lustig* Nándornak 62 éves testvérét. Temetésén dr. *Kiss* Henrik főrabbi mondott — a kántorok zsoltáréneke után — megható imát.

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hírlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató.

Engedélyezve: 20700/1938. XII. M. E. sz. alatt.

SÍRKÖVEK

PFEIFER és HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c. Dob-utca sarok.
Telefon: 226—082. Rendkívüli olcsó árak!

KOHLBACH SIMON NYUG. ALEZREDES HALÁLA. Nagy részvét mellett temették el november 4-én a rákoskeresztúri temetőben *Kohlbach* Simon ny. alezredest, a kiváló katonát, aki az első világháborúban a 310. honvédgyalozezred parancsnoka volt. Dr. *Scheiber* Lajos rabbi, dr. *Dobó Dezső* ny. ezred-orvos, *Szikszay* Sándor ny. rendőrkapitány, *Bereghy* Barna ny. ezredes beszéltek a temetőben *Kohlbach* Simon koporsója felett és méltatták a kiváló embert, a hűséges barátot, a jóságos felettést, majd dr. *Kohlbach* Bertalan, az ismert zsidó tudós vett meghatározó szavakkal búcsút öccsétől. A katonai hatóságok képviselőiben résztvett a gyászszertartáson egy nagyobb tiszti küldöttség is, amelyet egy alezredes vezetett.

Hartmann Ferenc hosszú, szép munkás élet után november 11-én Budapesten, 83 éves korában váratlanul elhunyt. Temetésén, mely a rákoskeresztúri temetőben ment végbe, sokan jelentek meg rokonai, ismerősei és tisztelői. *Epler* Izidor pesti és dr. *Vidor* Pál budai rabbi mondtak szárnyalóan szép búcsúztatót. Az elhunytban *Hartmann* László, a budai hitközség és Chevra képviselő-testületének tagja, édesapját, *Herzog* Imre, a Herco-cég beltagja apósát gyászolja.

Rövid szenvedés után vallásos életének 72-ik évében hunyt el Nagyváradon *Roth* Zsigmondné. Gyászolja férjén kívül gyermekei: Miklós, Ferenc, Sándor, József, Lajos, *Handel* Istvánné Ilonka, *Friedländer* Félixné Jolimenyei és unokái.

SOVUOSZ EREVJÉN hunyt el, s az ünnep másnapján, születésének 90. évfordulóján temették el hosszas szenvedés után özv. *Friedmann* Hirschnét Kolozsvárott. Mély vallásosságát, a hitben való nagy jártasságát kiváló édesatyjától, néhai *Rosenblüth* Halévy Borech nagykárolyi rabbitól örökölte, aki ott jesivát tartott, ismert talmudtudós volt, s a nagykárolyi körzet beszédinének tagja volt. Gyászolja gyermekei: *Friedmann* Lajos dobozgyáros és *Friedmann* József nyomdatulajdonos, Kolozsvár, *Knöpfler* Kálmánné. Debrecen, valamint menyei, unokái és dédunokái.

MEGHÍVÓ. A Magyarországi Cionista Szervezet mint Szövetkezet budapesti bejegyzett cég 1943 december 24-én délután 5 órakor Budapesten, VII., Erzsébet-körút 26., IV. 16. alatt, a Magyar Cionista Szövetség helyiségében

tartja az 1942. évi üzletévre vonatkozó évi rendes közgyűlést. Tárgysorozat: 1. Az igazgatóság és felügyelőbizottság jelentése. 2. A zárszámadások megállapítása és a felmentvény megadása. 3. Esetleges indítványok. Budapest, 1943 október 26. *Mérlegszámla*. Vagyon: 1. Pénztárkészlet 117.63 P. 2. Hadikölcsön 40.— P. 3. Adósok 134.79. 4. Könyvkészlet 1900.— 5. Veszteségáthozat előző évekből 2710.67 P. 6. Folyó évi veszteség 204.91 P. Összesen 4208.— P. Teher: Szövetkezeti üzletrészek 4208.— P. összesen 4208.— P. Budapest, 1943 október 26. *Veszteség-nyereségszámla*. Veszteség: 1. Adók 170.— P, költség 104.21 P, összesen 204.91 P. Nyereség: Veszteség 204.91 P. Összesen 204.91 P. Budapest, 1943 október 26. Igazgatóság. Átnéztük és rendbenlévőnek találtuk: a Felügyelőbizottság.

A GYÖRI ÉS TATAI ZSIDÓ IFJÚSÁG SZELLEMI VERSENYE. Ez év júniusában tartotta meg a győri és tatai zsidó ifjúság első szellemi versenyét. A novellaversenyben első lett *Bettelheim* Frigyes (Győr); a költészeti versenyben *Weinstangl* Tibor (Tata) lett az első igen hangulatos szép versével; a szavalóversenyen *Steiner* Anikó (Tata), az énekversenyen *Telkes* Marianna (Tata) lett az első; az értekezésversenyen *Pollák* Pál (Győr) *Idealizmus és valóság* c. magvas, szép tanulmánya kapta az első díjat; a komoly és vidám zenében *Schwartz* Tibor (Győr) volt a legjobb. A verseny előtt a Felsődunántúli Biblia Körök ifjúsági vezetői ültek össze baráti megbeszélésre. A megbeszéléseken, mely komoly és magasszínvonalú volt, a bicskei, felsőgallai, győri, komáromi, soproni, székesfehérvári és tatai bibliakörök kiküldöttei jelentek meg. Az összejövetel vezetője dr. *Rosenthal* László tatai rabbi volt.

**BRILIÁNS ÉKSZERT
SMARAGD RUBIN VESZ**

Kleinberger ékszerész, IV., Váci-u. 10
65 éve fennálló cég. (Bejárat a kapu alatt is).

MEGVÉTELRE KERESSEM H. L. Strack: *Jüdisches Wörterbuch* c. művét vagy más jiddis szótárt és egyéb jiddis könyveket. Dr. Váradi Sándor, Mócsa, Komárom megye.

A JAVNE sorozat minden kötete a zsidó szellemi élet eseménye

MEGJELENT!

ÚJ KÖNYVE:

Trumpeldor levelei és naplójegyzetei

Harcolt, légiót vezetett és dicsőséget szerzett a zsidó névnek; elindította a chaluci mozgalmat és ezzel új embertípust teremtett. Naplójában és leveleiben életpályája és egyénisége maradéktalanul megnyilvánul Ára kötve P 7.20

Kapható minden könyvkereskedésben és a kiadónál: MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGE, Budapest, VII., Király-u. 93. I. 15

KÉRJEN ISMERTETŐT!

Következő kötet: NACHUM BENÁRI: KVUCA ÉS KIBBUC, rövidesen megjelenik.

RAKTÁRON LEVŐ
SÍREMLÉKEK

MÉLYEN LESZÁLLÍTOTT ÁRON
LŐWY J. UTÓDA • BUDÁN
II., FŐ-UTCA 79 (Pálffy-tér mellett) Telefon: 35-15-81

**PARÓKÁT
KÉSZÍT**

Is bullámosított hajból

TARTÓS-HULLÁM
MANIKÜR
HAJFESTÉS
OLCSÓ ÁRAK!

HEISZ JENŐNÉ

NŐI FODRÁSZ ÉS
PARÓKAKÉSZÍTŐ

**VI., Vasvári
Pál-utca 4**

E L E G Á N S

*Csecsemő-
kelengyék*

SZÉKELY JENŐ
Petőfi Sándor-utca 9

ÜVEGTETŐCSERÉP

ÉS ETERNIT

SZABVÁNYMÉRETŰ DRÓTBETÉTES ÜVEG

ifj. Weiss Gyula

BUDAPEST, V. KERÜLET, VADÁSZ-UTCA 29. SZ.

ÜVEGHÁZ

TELEFONSZÁM: 110—114*

Takarékos

**családok
olcsón és jól
vásárolhatnak**

Klein Antal

DIVATHÁZÁBAN, BUDA-
PEST, VII., KIRÁLY-U. 49.
Selymek, szövetek, vászon-
árak. Kelengyék, kötöttárak
és NŐI KONFEKCIÓ.

F Ü R T H

*lakástakarító- és
féregirtó vállalat*

BUDAPEST, V. KERÜLET,
CSÁKY-UTCA 7, II. EM.
Tel.: 124-455. Lelkiismeretes
munka. Prima referenciák.

Szenzációs árat fizetek

használt férfi-, női ruhákért,
fehérműért, zongorát, pianinót,
szőnyeget, ékszert, ezüstöt veszek.
Hívásra jövök. Vidékről is.
Telefonszám: 427—122.
VII., Erzsébet-körút 32. szám.

**GERSTL G.
udvarban**

Boros József
síremlékek

NAGY RAKTÁRA. KIZÁRÓLAG: BUDA-
PEST, VII., DOB-UTCA 2. (Károly-körúti
sarokház.) Telefonszám: 227—096. Modern
fedőlappal, virágvázás síremlékek. Olcsó árak.